

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХІВОЗНАВСТВА ТА СПЕЦІАЛЬНИХ
ГАЛУЗЕЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Освітній рівень: другий (магістерський)

Освітня програма: Архівознавство

Спеціальність : 032 «Історія та археологія»

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ АРХІВНИХ
КОЛЕКЦІЙ У ЄВРОПІ ЯК ФАКТОР ІНТЕГРАЦІЇ ДО
ЄВРОПЕЙСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ**

Кваліфікаційна робота студента
Смірнова Тараса Валерійовича

(підпис здобувача освіти)

Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Палієнко Марина Геннадіївна

(підпис наукового керівника)

«Рекомендовано до захисту на ЕК»
Завідувач кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки
доктор історичних наук, професор

(підпис завідувача кафедри)

Палієнко М. Г.

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Проблеми цифровізації культурної спадщини крізь призму міжнародних ініціатив кінця XX – початку XXI ст	13
1.1. Становлення інформаційного суспільства шляхом змін у культурній площині.....	13
1.2. Міжнародні стандарти репрезентації оцифрованих документів.....	22
Розділ II. Європіана як складова формування європейського культурного онлайн простору.....	33
2.1. Передумови створення Європіани	33
2.2. Функціонування Європіани крізь призму нормативних актів, стратегічних планів розвитку та культурних ініціатив.....	44
Розділ III. Представлення українських колекцій на платформі Європіани: передумови, стан та перспективи.....	54
3.1. Європейський досвід розвитку інформаційного суспільства та дигіталізації архівних зібрань і його імплементація щодо українських реалій.....	54
3.2. Перспективи представлення українських архівних колекцій у Європіані.....	71
Висновки	87
Список використаних джерел та літератури.....	93

Вступ

Після проголошення незалежності України у 1991 році постав вибір вектора розвитку. Слід зазначити, що за останні декілька років відбулося багато змін як всередині країни, так і на міжнародній арені. Було окреслено пріоритетні напрямки становлення України у межах євроінтеграційних процесів.

Потрібно усвідомлювати той факт, що для того, щоб бути членом Європейського Союзу потрібно провести національні реформи всередині держави, які сприятимуть поступовому імплементуванню України в загальноєвропейський контекст. Реформування повинно стосуватися розвитку таких галузей: економічна, військова, законодавча та культурна. Проаналізувавши велику кількість джерел, мною було зроблено висновок, що саме культурній сфері приділяється найменше уваги.

Потрібно розуміти, що Європейський Союз це не тільки економічно-політичне об'єднання держав, які розташовані на одному континенті. У першу чергу, – це єдиний культурний простір із різноманітними регіональними особливостями. Хоча, країни ЄС мають свої особливі традиції та розмовляють різними мовами, але все ж вони гармонійно імplementовані в єдиний культурний простір.

Україні у своїх євроінтеграційних амбіціях потрібно приділити значну увагу процесам імплементування власного культурного спадку до єдиного європейського контексту. Вищезазначені ініціативи повинні розвиватись у таких сферах, як:

- культурна співпраця з європейськими колегами;
- популяризація «бренду Україна» у європейському полі;
- представлення українського культурного спадку на цифрових порталах, які мають загальноєвропейське значення;
- переймання успішного досвіду в сусідніх до України держав-членів ЄС;

- імплементація міжнародних стандартів у культурній та науковій галузі.

Пріоритетом для більшості розвинутих держав є розбудова інформаційного суспільства, яке повинно базуватися на знанні. У XXI ст. формування інформаційного суспільства йде в ногу з розвитком інформаційних технологій (ІТ). У свою чергу, вищезазвані процеси неможливі без реалізації принципів загальної цифровізації. На мою думку, цифровізація є імперативом формування держав нового типу, так званих «електронних демократій». Орієнтуючись на міжнародний досвід, Україна спроможна наздогнати у своєму розвитку європейські держави, але при цьому потрібно планомірно втілювати у життя принципи цифровізації.

Розглядаючи роль цифровізації у культурному аспекті, варто зроби акцент на оцифруванні та репрезентації культурного надбання у вільному доступі, тобто у мережі Інтернет. Європейський Союз у рамках реалізації Framework Programmes ініціював велику кількість проєктів, які базувались на створенні європейського культуроорієнтованого Інтернет-простору. Однією із таких ініціатив, яку було затверджено на найвищому рівні, стало створення Європіани.

Європіана – це цифрова бібліотека на сайті якої розміщено оцифровані матеріали з музеїв, бібліотек та архівів зі всієї Європи. Кожна із вищезазначених установ надає свої матеріали для представлення на сайті. На мою думку, репрезентація українських документальних колекцій на вебсторінках сайту сприятиме поступовому інтегруванню українських історичних матеріалів у європейське культурне поле.

Актуальність дослідження полягає у тому, що:

- проаналізовано досвід європейських держав щодо розбудови інформаційного суспільства, яке базується на знанні;
- подано думку щодо важливості не тільки економічної та політичної інтеграції до ЄС, але й культоорієнтованої;

- зроблено акцент на відсутності оцифрованих українських архівних документів на сайті Європіани;
- розглянуто методи і принципи репрезентації оцифрованого культурного спадку у Європіани.

Об’єктом дослідження є сукупність теоретичних, науково-методичних і практичних засобів репрезентації українських архівних колекцій у Європіани як фактору інтеграції до європейського культурного поля.

Предметом дослідження є розробка особливостей процесу репрезентації українських архівних колекцій у Європіани як важливої складової частини інтеграції до європейського культурного поля.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють кінець ХХ – перше двадцятиліття ХХІ ст. Нижня межа – 80-і роки ХХ ст., коли відбувся процес повноцінного становлення та розвитку інформаційного суспільства у Європі та світі. Верхня межа дослідження сягає періоду до 2020 р. Окреслений період характеризується становленням Європіани та початком повноцінних євроінтеграційних процесів всередині України.

Мета дослідження полягає у вивченні процесу заснування Європейської цифрової бібліотеки як чинника становлення інформаційного суспільства на теренах Європейського Союзу та дослідження можливості інтегрування українських архівних документів до Європіани, які слугуватимуть одним з важливих факторів входження України до європейського культурного простору.

Для реалізації поставленої мети дослідження передбачається вирішення таких **завдань**:

- визначити роль процесу цифровізації у розбудові інформаційного суспільства на теренах Європейського Союзу;
- розглянути фактори, які сприяли заснуванню Європіани;
- охарактеризувати європейський досвід проведення цифровізації та інтеграції своїх культурних надбань до Європіани;

- окреслити міжнародні стандарти, на які повинно спиратися оцифрування архівних фондів та колекцій в Україні;
- з'ясувати, якими принципами потрібно керуватися для презентації власних архівних матеріалів на сайті Євросіани;
- встановити перспективи розбудови інформаційного суспільства на території України.

В історіографії дослідження можна виділити за проблемно-тематичним принципом праці, що:

1. роблять акцент на досвіді розвитку інформаційних суспільств у Європі;
2. акцентують увагу на культурологічному аспекті та політиці пам'яті як в Україні, так і в ЄС;
3. характеризують міжнародні стандарти в архівній та бібліотечній галузях;
4. базуються на дослідженні європейських ініціатив та проєктів, які були передумовою заснування Євросіани;
5. аналізують розвиток української та міжнародної архівної справи.

До першого напрямку опрацьованої історіографії належать праці, у яких розроблена проблематика формування інформаційного суспільства у Європі. До них можна віднести роботи В.Буніної¹, Н.Белоусової² та С.Гнатюка³. У цих публікаціях простежено розвиток ідей становлення інформаційного суспільства та його практична реалізація у європейських реаліях. Авторами зазначено, що розбудова вищеназваного типу суспільства базується на інформаційних технологіях та була можливою завдяки масштабній цифровізації. У свою чергу, процес цифровізації торкнувся всіх сфер існування держави, розпочинаючи з

¹ Буніна В. Г. От информационного общества к обществам знания / В. Г. Буніна. // Право и управление. – 2008. – №2. – С. 1–11.

² Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

³³ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

економічного сектора та закінчуючи культурними ініціативами. Велику увагу було приділено важливості розбудови цифрового Інтернет-простору.

До другого напрямку опрацьованої історіографії належать роботи, у яких більший акцент зроблено на культурних явищах та політиці пам'яті у ЄС та Україні. Дану тему розкрито у статтях І.Матяш⁴, П.Грімстед⁵, А.Киридон⁶, М.Палієнко⁷ тощо. Так, у зазначених працях розкрито поняття: «місця пам'яті», «культурна пам'ять», «політика пам'яті»⁸. Так, А.Киридон⁹ у своїх працях зазначає про неоціненну роль пам'яті у становленні менталітету країн та поступовому розвитку державних інституцій, які є «хранителями пам'яті». У публікаціях І.Матяш та М.Палієнко більшу увагу приділено ролі архіву у сучасному науковому дискурсі. За період існування архівної справи, саме поняття «архів» зазнало багатьох видозмін. Авторами висунуто припущення, що у ХХІ ст. архів став частиною процесу становлення електронної демократії та «відкритого суспільства», яка базується на доступі до інформації.

До третього напрямку опрацьованої історіографії належать публікації, які характеризують міжнародні стандарти в архівній та бібліотечній сфері. Так, у

⁴ Матяш І. Б. Архіви як установи пам'яті / І. Б. Матяш. // Національна та історична пам'ять. – 2013. – №8. – С. 61–69.

⁵ Грімстед П. К. Бібліотека - Архів: Шлях до інтегрування / П. К. Грімстед. // Бібліотечний вісник. – 1994. – №5-6. – С. 26–29. Лобузін К. В. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузін. // Бібліотечний вісник. – 2011. – №4. – С. 3–10.

⁶ Киридон А. М. Студії пам'яті в Україні: основні тенденції становлення / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2014. – (Серія: : Історія, міжнародні відносини; вип. 14). – С. 265–273.

⁷ Палієнко М. Г. Образ "архіву" в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій / М. Г. Палієнко. // Архіви України. – 2016. – №5-6. – С. 136–152.

⁸ Киридон А. М. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2015. – (Історія, міжнародні відносини; вип. 15). – С. 244–250

⁹ Киридон А. М. Простір пам'яті: інструменталізація поняття / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2013. – (Серія: : Історія, міжнародні відносини; вип. 12). – С. 203–208.

працях С.Клочко¹⁰, К.Лобузін¹¹, Е.Захарової¹², Г.Калінічевої¹³ та Л.Дубровіної¹⁴ ґрунтовно подано систематизований пласт інформації, який стосується процесів стандартизації в архівній та бібліотечній галузі. Вищеназвані автори у своїх статтях надають інформацію про електронне каталогізування, опис архівних документів у електронній формі, систему метаданих, процеси оцифрування та визнані міжнародні стандарти ISO та МРА, які використовуються у бібліотечній та архівній сфері.

До четвертого напрямку опрацьованої історіографії належать праці, які розглядають європейські проекти та ініціативи, що стали передумовою створення Європіани. Так, у публікаціях Л.Куйбишева¹⁵, О.Рибачка¹⁶, Л.Приходько¹⁷, Л.Левченко¹⁸ та Н.Пелагеші¹⁹ детально розглянуто процеси

¹⁰ Клочко С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Клочко. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №3. – С. 29–36.

¹¹ Лобузін К. В. Бібліотечні та семантичні вебтехнології в організації доступу до наукової періодики / К. В. Лобузін. // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2015. – №11. – С. 75–80.

¹² Захарова Е. Г. Опис наукових електронних ресурсів метаданими дублінського ядра / Е. Г. Захарова, О. В. Захарова, А. В. Резніченко. // Проблеми програмування. – 2008. – №2-3. – С. 507–514.

¹³ Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

¹⁴ Дубровіна Л. А. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України / Л. А. Дубровіна, А. М. Киридон, І. Б. Матяш. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №1. – С. 3–10.

¹⁵ Куйбишев Л. А. Політика ЕС в області оцифровки культурного и научного наследия. Проекты MINERVA и MINERVA PLUS [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер // Электронные библиотеки. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: http://infoculture.rsl.ru/RSKD/files_colleg/r_nov/dok112.htm.

¹⁶ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

¹⁷ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

¹⁸ Левченко Л. Л. Проект INTERPARES: Вирішення проблеми забезпечення збереженості електронних документів (міжнародний досвід) [Електронний ресурс] / Л. Л. Левченко – Режим доступу до ресурсу: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/konferenciji/11-12.10.2012/LevchenkoLarisa.pdf>.

форумвання Європейської цифрової бібліотеки. Особливий акцент зроблено на Рамкових програмах, які стали рушієм змін щодо культурної площини у ЄС. Важливе місце відіграла Лісабонська зустріч, а пізніше – підписання Лундських принципів, які стали базисом формування культурних проєктів, направлених на репрезентацію у цифровій площині. Так, результатом стали такі ініціативи, як: MINERVA, eContent, eContentplus тощо. У свою чергу, на їх основі було розроблено проєкт Європіани, яка стала найбільшими вебресурсом орієнтованим на репрезентацію європейської культурної спадщини в Інтернеті.

До п'ятого напрямку опрацьованої історіографії належать роботи, які аналізують розвиток архівної справи у Європі та Україні. Дана тема розкрита у працях А.Бакшаєва²⁰, А.Хромова²¹, Л.Лащук²² тощо. Авторами проаналізовано значний пласт інформації та видано систематизований виклад сучасного стану справ у архівній сфері різних держав-членів ЄС та України. У праці А.Хромова акцент зроблено на ідеї репрезентації України в європейському полі оцифрованого культурного надбання. У свою чергу, А.Бакшаєв подає інформацію щодо провідних держав Європейського Союзу таких як Німеччина та Франція, а Л.Лащук у своїх роботі зміщує акценти на дослідження стану інформатизації архівної справи у Польщі.

Джерельною базою дослідження слугували:

¹⁹ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проєкт створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

²⁰ Бакшаєв А.А. Архивное дело в странах Европы и США в конце XX – начале XXI в. : учебное пособие / А. А. Бакшаев ; под ред. А. В. Черноухова ; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский федеральный университет. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2020. – 160 с.

²¹ Хромов А. В. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання / А. В. Хромов. // Архіви України. – 2020. – №2. – С. 7–16.

²² Лащук А. Стан інформатизації державних архівів Польщі / А. Лащук. // Архіви України. – 2008. – №5-6. – С. 161–189.

- закони України, розпорядження Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України, які стосуються архівної справи та розвитку цифровізації у нашій державі;
- міжнародні документи, які сприяють співпраці України та Європейського Союзу;
- проєкти цифрового розвитку України;
- міжнародні дескриптивні стандарти та рекомендації щодо цифровізації в архівній галузі;
- стратегії та плани розвитку Європіани у періоди з 2015 по 2025 роки.

Щодо нормативно-правових актів, які дотичні до архівної сфери слід зазначити такі, як: Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи»²³, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»²⁴, «Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року»²⁵, «Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу» (2019-2023 рр.)²⁶ тощо. У цих нормативно-правових актах основний акцент зроблено на державному регулюванні архівної справи України щодо майбутньої трансформації галузі, що призведе до імplementування наших фондів та колекцій до європейського культурного простору. У свою чергу, слід зазначити

²³ Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-ХІІ. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>

²⁴ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

²⁵ Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України. – 2020.

²⁶ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf.

про документи, які засвідчують євроінтеграційний вектор розвитку України, якими слугує Ратифікація Угоди про асоціацію²⁷.

Проекти цифрового розвитку України такі, як «Цифрова адженда України – 2020»²⁸ та «Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”»²⁹ є базою на якій варто розбудовувати на території нашої країни інформаційне суспільство за європейським зразком. Не слід забувати про міжнародні стандарти, які потрібно імплементувати як в архівну, так і в культурну сферу. Базовими для розробки є стандарти, які зазначено у документах про «Міжнародні дескриптивні стандарти»³⁰ та Рекомендацій щодо цифровізації³¹. Джерела, які також були досліджені – це стратегічні плани розвитку Європіани³². Їх аналіз потрібен для визначення пріоритетів, які стоять у майбутньому розвитку платформи для поступової імплементації українського архівного доробку на сторінки сайту Європіани³³.

Наукова новизна роботи полягає у дослідженні міжнародних стандартів, законодавства та співставлення до українських реалій розвитку інформаційного суспільства. Окрім цього, вперше було комплексно проаналізовано створення

²⁷ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>

²⁸ Цифрова адженда України – 2020 [Електронний ресурс] // Hitech Office. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ucco.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

²⁹ Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

³⁰ Міжнародні дескриптивні стандарти ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDIAH, ISDF, EAD, EAC та проблеми їх впровадження в українському архівознавстві – Київ: УНДІАСД, 2009. – 57 с.

³¹ Commission's Recommendation on the digitisation and online accessibility cultural material digital preservation (2011/711/EU). Official Journal of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF>

³² Europeana Strategy 2015–2020. URL: <http://strategy2020.europeana.eu/update> (date access: 02.02.2021).

³³ Strategy 2020-2025 [Електронний ресурс] // Europeana. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/EU2020StrategyDigital_May2020.pdf.

Європіани на базі європейських проєктів та ініціатив, які були направлені на створення європейського культурного контексту в глобальному Інтернет-просторі. Також, було досліджено норми та стандарти імплементації українського культурного спадку до Європіани. Зокрема, було опрацьовано досвід європейських держав щодо представлення культурних матеріалів на сайті Європіани та визначено принципи і методи репрезентації українських архівних документів на вебсторінках сайту.

Методологічною базою дослідження є принципи:

- об'єктивності;
- системності;
- достовірності;
- історизму.

Для розв'язання поставлених завдань було використано інформаційно-аналітичний, інформаційно-комунікаційний, джерелознавчий та історіографічний аналіз. Варто зазначити, що дослідження здійснювалося як загальнонауковими та емпіричними методами аналізу, так і із залученням спеціальних методів таких, як: інформаційно-аналітичний, соціокомунікаційний та історико-культурологічний.

Структуру дослідження визначено змістом, логікою послідовності викладу матеріалу, метою та поставленими завданнями. Наукова праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Розділ І. Проблеми цифровізації культурної спадщини крізь призму міжнародних ініціатив кінця ХХ – початку ХХІ ст.

1.1 Становлення інформаційного суспільства шляхом змін у культурній площині

На мою думку, початок інформаційної ери є одним із еволюційних етапів цивілізаційного розвитку, де ресурсною базою є знання та інформація. Підтвердженням цієї гіпотези є дослідження, які були проведені на початку 1960-х років у США та Японії. Тоді ж було введено в обіг поняття «інформаційного суспільства». У свою чергу, 1970-ті та 1980-ті роки ознаменувалися розвитком даної концепції³⁴.

Ми живемо в епоху, коли інформатизація є сукупністю різноманітних процесів, починаючи від правових та політичних і закінчуючи науково-технічними та соціально-економічними. Вони потрібні для задоволення інформаційних потреб людства та базуються на застосуванні сучасних методів обчислювальної техніки. Із цього можна зробити висновок, що інформаційне суспільство є синонімом постіндустріального суспільства. На даному етапі розвитку інформація та знання є головними продуктами виробництва³⁵.

Аналізуючи джерела, привертає увагу те, що сам термін «інформаційне суспільство» є досить умовним та теоретичним. Його змістове наповнення, в

³⁴ Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – № 6. – С. 45–54.

³⁵ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf.

переважній більшості, залежить від дискурсу, в межах якого вживається це поняття³⁶.

Процеси загальної цифровізації, які були започатковані наприкінці ХХ ст. орієнтуються на злитті технологій, що руйнують межі між різними цифровими та біологічними сферами. Ще декілька десятиліть тому цифрові технології асоціювали з віртуальними даними та Інтернетом, у наш час, вони інтегрувалися у повсякденне життя³⁷.

Цікавими з питань процесів інформатизації є думки представників двох шкіл. Прихильники однієї школи, серед яких: Деніел Белл та Алвін Тоффлер, стверджують, що розширення та інтегрування інформаційних технологій спричинить формування нового типу соціальних відносин. Представники протилежних поглядів, серед яких були Юрген Хабермас та Ніколас Гарнем, наголошують на тому, що процеси інформатизації самі по собі не призводять до появи нового суспільного укладу.

Отож, у сучасному політико-правовому та публічному дискурсі під «розвитком інформаційного суспільства» зазвичай розуміють процеси розробки та імплементації інформаційно-комунікаційних технологій у соціумах³⁸.

Так, у грудні 2003 року під егідою Генеральної Асамблеї ООН в Женеві було проведено перший Всесвітній саміт, який стосувався питань пов'язаних з проблематикою інформаційного суспільства. Під час цієї зустрічі і в наступні декілька місяців було прийнято документи, які стали основою Конституції

³⁶ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

³⁷ Єфремова К. В. Єдиний цифровий ринок Європи та України [Електронний ресурс] / К. В. Єфремова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Yefremova.pdf>.

³⁸ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

інформаційного суспільства. Це були: «Женевська Декларація принципів» та «Женевський План дій»³⁹.

«Женевська Декларація» є важливим джерелом, у якому було описано ті вектори розвитку, які залишаються актуальними у наш час:

- безперешкодний доступ до інформаційної інфраструктури;
- ліквідація цифрового розриву;
- повноцінне використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах життя і функціонування держави.

Основною метою другого етапу Всесвітнього саміту, що відбувся 2005 року в Тунісі, стало вирішення актуальних проблем інформаційної нерівності та максимального використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій. Завершальний етап – прийняття «Туніського зобов'язання» та «Туніської програми для інформаційного суспільства»⁴⁰.

На другому Всесвітньому саміті (2005 р.), який відбувся у Тунісі, розглядалися проблеми «цифрового розриву» та принципи його подолання. Рішення були закріплені у «Туніських зобов'язаннях» та «Туніській програмі для інформаційного суспільства».

Після двох самітів все ще актуальним залишалася ідея переходу від інформаційного суспільства – до такого, яке базувалося на знаннях⁴¹. Концепція «суспільства знання» (knowledge society) була запропонована Пітером Дракером наприкінці ХХ ст. На думку вченого найголовнішим завданням такого суспільства є прагнення «навчитися вчитися». Ці ідеї були підхоплені

³⁹ Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

⁴⁰ Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

⁴¹ Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>.

ЮНЕСКО та закріплені у програмних документах. Так, у 1996 році в «Доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття» були закріплені ідеї, на яких повинна базуватися освіта у наступному столітті. Цими базисами були:

- прагнення навчатись;
- вміння діяти;
- вміння мирного співжиття;
- вміння бути (існувати у соціумі).

Варто відзначити, що становлення концепції «суспільства знання» проходило паралельно з популяризацією ідей, які базувалися навколо інформаційного суспільства⁴².

Не дивно, що з другої половини 1980-х років більшість дослідників по всьому світу почали акцентувати увагу на значенні знань, але при цьому не відкидаючи роль інформації у цьому процесі. Це стало базовим для появи великої кількості нових визначень сучасного суспільства, а саме: «knowledge society», «knowledgeable society» тощо. Окрім цього, набуває популярності концепція «сітьового суспільства» («мережевого суспільства»). На думку прибічників цієї ідеї інформаційне суспільство замінило централізовану, вертикально-ієрархічну логіку індустріальної епохи на горизонтальні зв'язки з багатьма центрами. У такій формі, визначне місце соціальної організації належить – знанню. У такій формі, знання набуває сітьового характеру на рівні міжкультурної комунікації («багатомовність», «полікультурність»)⁴³.

Основною складовою знання є пам'ять. Це слово має багато моделей трактування, але, у своїй роботі, я акцентую увагу на понятті – культурна пам'ять. У соціальному просторі існує кілька «просторів пам'яті», які можуть видозмінюватись в залежності від різноманітних факторів, наприклад: дискурсу,

⁴² Всемирный доклад ЮНЕСКО: К обществам знания – Париж, 2005. – 239 с.

⁴³ Буніна В. Г. От информационного общества к обществам знания / В. Г. Буніна. // Право и управление. – 2008. – №2. – С. 1–11.

контексту, мотивів. Особливістю культурної пам'яті є можливість формування такого набору атракторів, які можуть визначати межі та обсяги культурно-історичних спогадів як однієї людини, так і цілого народу. Слід зазначити, що цей тип пам'яті передається за допомогою різного роду вербальних та символічних знаків. У цьому процесі велику вагу мають індивідуальні форми засвоєння, на відміну від політичної пам'яті, – яка апелює до колективних форм репрезентації⁴⁴. У цій площині, ми є носіями тієї чи іншої культури, яка трансформує сприйняту нами інформацію згідно з кодом культури⁴⁵.

Під егідою ЮНЕСКО було розпочато практичну реалізацію взаємопов'язаної з програмою «Інформаційне суспільство для всіх» стратегії залучення світової спільноти до збереження цифрових ресурсів та культурної пам'яті, які вони репрезентують. Головним завданням було проведення двосторонніх консультацій з урядами для збереження культурної спадщини через цифровізацію, стандартизацію тощо⁴⁶.

Хочу наголосити на основних заходах із залученням світової спільноти з цих питань, зокрема:

- Всесвітня конференція щодо політики у сфері культури, яка пройшла в Мехіко 26 липня – 6 серпня 1982 року;
- Всесвітня доповідь по культурі, 2000+: Культурна різноманітність, конфлікт та плюралізм (2000);
- Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972, ратифікація Україною у 1988 році);

⁴⁴ Суверіна Є. В. «Архивная лихорадка»: культурная травма и фантомы памяти в современной России / Є. В. Суверіна. // Вестник культуры и искусств. – 2020. – С. 114–123.

⁴⁵ Киридон А. М. Простір пам'яті: інструменталізація поняття / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2013. – (Серія: : Історія, міжнародні відносини; вип. 12). – С. 203–208.

⁴⁶ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – № 2. – С. 67–92.

- Конвенція ООН про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954, ратифікація Україною у 1988 році);
- Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003, Україна приєдналась до Конвенції у 2008 році)⁴⁷;

Тут можна зазначити, ще цілу низку конвенцій, рекомендацій та декларацій, і все ж, варто підсумувати, що завдяки діяльності вищеназваної Організації було вироблено практичні рекомендації для розвитку суспільних інститутів.

У контексті питання щодо «культурної пам'яті» потрібно окреслити таке поняття як «архівна пам'ять». Архіви є ключовою структурою у системі соціальних комунікацій. З їхньою допомогою можливо забезпечувати ефективність управління державою та надавати доступ до суспільно значущої інформації⁴⁸. На початку 1990-х роках проблематику архіву розглядав американський культуролог Кеннет Фут. На його думку, архіви у сучасному суспільстві є важливим чинником продовження часових і просторових діапазонів людського спілкування. Його думку підтримав канадський архівіст Жан-П'єр Валло. Він вважав, що кожен архівіст має місію – створення живої пам'яті історії нашого сьогодення, що впливає на колективне «пам'ятання». У той час набуває популярності метафоричний образ архіву як «будинку пам'яті»⁴⁹.

У другій половині ХХ століття розпочалося міждисциплінарне обговорення ролі архіву, а саме, бажанням людини оволодіти минулим. Це думка отримала свою назву у праці Жака Дерріда – «архівна лихоманка». У цьому контексті,

⁴⁷ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

⁴⁸ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf.

⁴⁹ Матяш І. Б. Архіви як установи пам'яті / І. Б. Матяш. // Національна та історична пам'ять. – 2013. – №8. – С. 61–69.

визначні французькі мислителі Мішель Фуко та Жак Дерріда розглядали архів як «метафоричну основу», на якій ґрунтується людське знання, пам'ять та влада. На їхню думку, архівна сфера прагне упорядкувати матеріальні сліди того, що неможливо запам'ятати⁵⁰.

Ще одним французьким мислителем, який присвятив декілька своїх публікацій ролі архіву у західноєвропейському культурному полі був П'єр Нора, який доволі критично оцінював вплив «архівної пам'яті» на суспільну свідомість як «вторинну пам'ять». Хоча, слід зауважити, що він визнавав велику роль архіву, при цьому зауважуючи значну переоцінку його значення для людини «Західної цивілізації»⁵¹.

На початку ХХІ століття проблема «архівів як установ пам'яті» значно актуалізувалась на тлі посилення міждисциплінарних тенденцій у європейському та північноамериканському архівознавстві. Так, Т.Кук у своїх працях робив акцент на тому, що архівознавча наука змістила свій акцент на значення (контекст), функціональність та підпорядкованість. Це означає, що слід змінити точку зору на архіви та сприймати їх в якості динамічних віртуальних ідей⁵².

Основна парадигма ХХІ ст. – оцифрування, тому не дивно, що на Генеральній конференції ЮНЕСКО у Парижі у 2003 р, було прийнято Хартію, основною ціллю якої було збереження цифрового надбання. Після цих подій поняття цифрової спадщини було закріплено на законодавчому рівні⁵³.

⁵⁰ Палієнко М. Г. Образ "архіву" в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій / М. Г. Палієнко. // Архіви України. – 2016. – №5-6. – С. 136–152.

⁵¹ Матяш І. Б. Архіви як установи пам'яті / І. Б. Матяш. // Національна та історична пам'ять. – 2013. – №8. – С. 61–69.

⁵² Палієнко М. Г. Образ "архіву" в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій / М. Г. Палієнко. // Архіви України. – 2016. – №5-6. – С. 136–152.

⁵³ Рибачок О. М. Документальна спадщина як складова культурних цінностей і культурної спадщини / О. М. Рибачок. // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – №2. – С. 81–91.

У цьому контексті потрібно згадати про масштабний проєкт, який реалізувався впродовж 1999–2012 років та мав назву – InterParES (International research on Permanent authentic records in Electronic Systems). Курувала цю ініціативу всесвітньовідома науковиця та архівістка – Лючіана Дюранті (Luciana Duranti). Проєкт був направлений на вирішення проблем експертизи цінностей та зберігання електронних документів⁵⁴.

У доповіді на XVII Міжнародному конгресі архівів у серпні 2012 року у місті Брісбен (Австралія), Л.Дюранті наголошувала на стрімких змінах у сфері цифрових технологій та, на цьому фоні – критично низьких темпах реагування архівної галузі на вищезазначені пертурбації. Концепції, такі як «the chain of preservation» (ланцюг збереження) та «theory of provenance» (теорія походження), за словами архівістки, повинні стати керівними принципами для спеціалістів у цій сфері на шляху перегляду і удосконалення архівного законодавства⁵⁵.

У цьому контексті слід зазначити про: Ванкуверську декларацію «Пам'ять світу в цифрову епоху: оцифрування і збереження» («Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation» (2012) та «Рекомендацію про забезпечення збереження та доступу до документальної спадщини, у тому числі в цифровій формі» (Recommendation concerning the Preservation of, and Access to, Documentary Heritage Including in Digital Form (2015)). У цих документах було подано рекомендації та ідеї щодо планування сучасних стратегій, які будуть

⁵⁴ Левченко Л. Л. Проект INTERPARES: Вирішення проблеми забезпечення збереженості електронних документів (міжнародний досвід) [Електронний ресурс] / Л. Л. Левченко – Режим доступу до ресурсу: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/konferenciji/11-12.10.2012/LevchenkoLarisa.pdf>.

⁵⁵ Левченко Л. Л. Проект INTERPARES: Вирішення проблеми забезпечення збереженості електронних документів (міжнародний досвід) [Електронний ресурс] / Л. Л. Левченко – Режим доступу до ресурсу: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/konferenciji/11-12.10.2012/LevchenkoLarisa.pdf>.

опиратись на цифрові ресурси для створення цифрових архівів та коректного відбору оцифрованих матеріалів⁵⁶.

Підсумовуючи, варто зазначити, що на сучасному етапі, розвиток інформаційного суспільства, яке базується на знанні, є пріоритетною ціллю для більшості світових держав. Україна не є винятком. Важливо усвідомити, що формується нова парадигма культури електронного суспільства. Інформаційна глобалізація має безліч негативних проявів, наприклад інформаційний розрив, але, при цьому, надає широкі можливості використання ІТ у загальнодержавних, культурних та наукових цілях. Вищеперераховані фактори впливають на «м'яку» інтеграцію кожної із країн у загальнокультурний світовий простір.

Як зазначалося у даному підпункті, рушійною силою цифрової економіки є людський капітал, тобто знання, таланти, навички, вміння, досвід, інтелект людей. Стрімке інтегрування цифрових технологій потребує від громадян ознайомлення із базовими цифровими навичками, тому що цифровізація є головним трендом у загальнонаціональному дискурсі. Завдяки доступу до мережі Інтернет, люди мають змогу отримувати знання, вміння та навички у багатьох сферах, починаючи із вивчення іноземних мов, закінчуючи опануванням нової для себе професії. Не дивно, що існує таке поняття, як концепція «цифрових робочих місць».

Останні два десятиліття людство переживає «пізнавальний поворот» і не тільки з ухилом у технологічну галузь, але й при цьому не забуваючи про культурну сферу. Збереження цифрової спадщини зумовлено розвитком інформаційного суспільства.

⁵⁶ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

Жодним чином не перебільшуючи, необхідно констатувати той факт, що з початку ХХІ століття людство переживає черговий пізнавальний «поворот» до культурної спадщини. Проблеми її збереження зумовлені реаліями науково-технологічного прогресу інформаційного суспільства, що найважливіше, генерація та поширення цифрового контенту є причиною розвитку глобальної інформаційної цивілізації. Відштовхуючись від вищезазначеного, можна констатувати, що формується новий глобальний «етнос», який зростає на універсальних цінностях культурного синтезу, який можливий завдяки цифровізації.

1.2. Міжнародні стандарти репрезентації оцифрованих документів

У ХХІ ст. будь-який цифровий ресурс має власну інформаційну архітектуру. Базовим розумінням цього терміну є структурування та класифікацію всіх баз у мережі Інтернет, що полегшують користувацький досвід та покращують пошук інформації. Вченими, якими було розроблено концепцію, акцентувалася увага на тому, що структуроване проєктування інформаційного простору сприяє виконанню завдань щодо організації інтуїтивного доступу до змісту та інформації. У такому випадку, найбільше змістове навантаження припадало на описові метадані, тому їм потрібно приділяти велику увагу⁵⁷.

У сучасному інформаційному суспільстві оцифрування документальної спадщини – ключовий світовий тренд. Цей процес було розпочато на рубежі 1980 – 1990-х років як одна зі складових створення електронних каталогів

⁵⁷ Ключко С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Ключко. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №3. – С. 29–36.

найбільших архівів, музеїв і бібліотек, оцифрування спочатку призначалося для розроблення мультимедійних продуктів⁵⁸.

Під час створення окремих сайтів наукових періодичних видань виникає проблема розрізненості наукових публікацій. У цьому контексті виникає потреба мати централізований агрегатор, який буде забезпечувати аналіз інформації та інтегрований пошук. Якщо говорити про агрегацію інформаційних ресурсів, то вона може здійснюватись двома основними способами: збирання метаданих корпоративним агрегатором, надання доступу до перегляду повних текстів через сайти видань та відбір й опрацювання повнотекстових ресурсів централізованим репозиторієм⁵⁹.

Ще на початку XXI ст. міжнародна спільнота усіма способами намагалася вирішити питання захисту культурної спадщини у правовому полі. Ініціативи стосувалися захисту та збереження відомих на той час цифрових форм та їхньої інтеграції в сферу компетенцій «установ пам'яті», які були покликані примножувати та зберігати об'єкти сучасної цифрової культури. На сучасному етапі розвитку робота ведеться, безпосередньо, як на міжнародному, так і регіональних рівнях⁶⁰.

Як приклад, варто навести ініціативи RLG та OCLC за сприяння яких, було створено наукове товариство PREMIS, ціллю якого було розроблення та удоступнення метаданих збереження інформації. У створене товариство увійшли представники наукових та урядових структур, у тому числі: музеї, архіви, національні бібліотеки із шести країн світу. Було створено єдиний формат опису всіх атрибутів та подій, що були пов'язані з цифровим об'єктом,

⁵⁸ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

⁵⁹ Ингберг А. Принципы качества веб-сайтов по культуре. Руководство / А. Ингберг. – Москва, 2006. – 64 с. – (Фонд развития информационного общества).

⁶⁰ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

наприклад: цифрова обробка, процес сканування, місце зберігання і право доступу⁶¹.

У цьому контексті неможливо оминати проєкт, який мав назву MINERVA. На його базі було запущено ініціативи, які орієнтувалися на всеохопний онлайн доступ до оцифрованої європейської культурної спадщини. На цій базі були розроблені такі проєкти, які:

- спеціалізувалися на використанні оцифрованих музейних, архівних та бібліотечних зібрань (MICHAEL);
- акцентували увагу на інтеграції стандартів, які були необхідними для збільшення європейського цифрового контенту (ATHENA);
- прагнули надати доступ користувачам по всьому світу до культурної спадщини на європейському континенті (Europeana).⁶²

У контексті ініціатив необхідно пригадати проєкт InterPARES, який фокусувався на проблемі автентичності електронних документів та був спрямований на розвиток теоретичного розуміння документів, генерованих у різних системах⁶³.

Значну роль у вищезазначених процесах відіграла організація IMPACT, яка була некомерційною та складалася з приватних і, частково, державних установ. Основною ідеєю було «покращення та пришвидшення» оцифрування друкованих текстів, які мали історичний характер. Головним девізом цього проєкту була всеохопна інтеграція інтелектуального змісту в середовище ІКТ. Одним із можливих способів щодо досягнення запланованого було

⁶¹ Ключко С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Ключко. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №3. – С. 29–36.

⁶² Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

⁶³ Левченко Л. Л. Проект INTERPARES: Вирішення проблеми забезпечення збереженості електронних документів (міжнародний досвід) [Електронний ресурс] / Л. Л. Левченко – Режим доступу до ресурсу: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/konferenciji/11-12.10.2012/LevchenkoLarisa.pdf>.

повнотекстове оцифрування, тобто переформатування відсканованих зображень у електронний текстовий формат⁶⁴.

Міжнародна спільнота вже декілька десятиліть акцентує увагу на проблематиці збереження електронних документів. У вирішенні цього питання ключову роль відіграє утвердження міжнародних стандартів щодо роботи з електронними архівами та документами. Розробкою цих ініціатив вже багато років займається ISO та МРА⁶⁵.

Так, наприкінці ХХ ст. (1994 р.) світ побачив перший стандарт описування, який використовувався у архівній сфері – ISAD (G). Він став тією базою, яка є актуальною у наш час. Декілька років після виходу ISAD (G), було оприлюднено друге видання стандарту, який набув міжнародного характеру та перекладений багатьма мовами.

Розкриваючи тему міжнародних стандартів у архівній сфері не можна оминати Міжнародну раду архівів. У своїй діяльності вони використовують дескриптивні стандарти, де окрім ISAD(G), також фігурує – ISAAR(CPF). Вищезазначений стандарт важливий для поєднання практичних методик, які використовують в архівних установах. У свою чергу, це значно спрощує науковцям роботу з архівними матеріалами, їхній пошук та опрацювання⁶⁶.

У попередніх абзацах частково зазначалося про Міжнародну організацію по стандартизації (ISO), але я гадаю, що варто більш детально зупинитися на тих стандартах, які були оприлюднені та підтримані загалом у період останніх 20 років. ISO 15489:2001 та ISO 23081-1:2006 є ключовими засадами щодо

⁶⁴ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

⁶⁵ Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

⁶⁶ Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

стандартизації і керування документаційними процесами. У їхній основі є ряд загальноприйнятих термінів та технічних звітів, які не втратили своєї актуальності. Декількома такими термінами, якими я буду оперувати у своїй роботі є: «document-based information», «electronic archiving», «document-based information» та «document-based information context».

Критично важливим є стандарт ISO 19005-1:2005. Він був розроблений за підтримки Міжнародної електротехнічної комісії. Основною метою цього документу є принцип роботи, правильного описування та використання матеріалів у PDF-форматі. У цьому контексті варто пригадати про ISO 14641-1:2012, у якому були окреслені ті принципи збереження електронних документів, які наслідують архівісти по всьому світу⁶⁷.

Перераховані стандарти сприяли зародженню та міжнародному поширенню процесу цифровізації, основною ідеєю якого є досягнення цифрової трансформації нашого суспільства, яке актуальне не тільки для економічної галузі, але й, в цілому – для культури. Потрібно розуміти, що вплив цифровізації буде відчутно лише тоді, коли перераховані ініціативи та стандарти буде інтегровано в національні та галузеві стратегії розвитку держави⁶⁸.

У питанні оцифрування архівних документів всі складові є важливими, але найголовнішим було і залишається – створення архівних метаданих. Висловлюючись англійською мовою, то Archival and manuscript metadata або ж archival description повинен бути інтегрованим з описами окремих документів,

⁶⁷ Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

⁶⁸ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>

допоміжними пошуковими елементами та каталогом описів⁶⁹. Не варто забувати про DOI (система індексації), яка виступає конектором між лінком на публікацію та її «розташуванням» у Інтернеті. Цей індекс має свій набір метаданих, який є пов'язаним із публікацією, її назвою, іменем автора, роком видання тощо⁷⁰.

Підтримуючи тему загальної індексації публікацій та архівного описування, принагідно, потрібно акцентувати увагу на стандарті EAD (2010 р.), який був заснований на базі XML і використовувався для структурованого опису архівних документів, які були переведені або створені у електронному форматі. EAD слід розглядати у зв'язці з EAC (2010 р.), який базувався на контексті та умовах створення електронного документа⁷¹. В останні декілька років загальноновживаними є також 2 стандарти, які було оприлюднено у 2007 та 2008 роках – ISDF та ISDIAN. Інформація у них сконцентрована навкруги адміністративної діяльності фондоутворювачів та описування тих установ, які є фондоутримувачами. Звичайно, у контексті стандартизації в архівній сфері потрібно відзначити Дублінське ядро (Dublin Core). Якщо узагальнювати, DC включає у себе складові бібліотечних словників, класифікаційних схем та, основне, бібліографічного опису. У 2003 році ISO було затверджено Дублінське ядро як статус міжнародного стандарту⁷².

Частково підіймаючи тему Європейської цифрової бібліотеки, потрібно відзначити, що у своїй діяльності вона теж послуговується декількома власними

⁶⁹ Ключко С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Ключко. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №3. – С. 29–36.

⁷⁰ Лобузін К. В. Бібліотечні та семантичні вебтехнології в організації доступу до наукової періодики / К. В. Лобузін. // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2015. – №11. – С. 75–80.

⁷¹ Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

⁷² Міжнародні дескриптивні стандарти ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDIAN, ISDF, EAD, EAC та проблеми їх впровадження в українському архівознавстві – Київ: УНДІАСД, 2009. – 57 с.

стандартами метаданих, які потрібно для повної сумісності та забезпечують якість оцифрованого й представленого матеріалу. Головними стандартами є: ESE, EDM та сервіс, що займається конвертуванням та частковим агрегуванням MINT. Цікавим є той факт, що перші два стандарти містять у своїй основі елементи Дублінського ядра⁷³.

Для правильної реалізації та інтеграції вищезазначених документів, потрібно використовувати гармонізований стандарт, який за своєї структурою є національнонаправленим та відповідає тому стандарту, який було розроблено міжнародною організацією, такою як ISO або ж МРА. Еквівалентні (гармонізовані) стандарти частково міститимуть відмінності від міжнародних, тому задля виокремлення потрібно робити уточнення чи це є «ідентичний стандарт», який повністю подібний за змістом і формою із міжнародним або ж це є «уніфікований стандарт», тобто відрізняється за формою подання, але є повністю ідентичним за змістом⁷⁴.

Як вже було зазначено, міжнародні стандарти мають найбільше значення для архівних установ та бібліотек і мають не стільки рекомендаційний, як організаційний характер. Що й говорити, якщо бібліотечні технології є тим інструментарієм, який допомагає нам вивчати культуру не тільки нашої держави, а й допомагає у процесі інтеграції до світового культурного поля. Архіви та бібліотеки відіграють роль щодо підвищення інформаційної культури громадян. Акцентуючи увагу на бібліотечній та архівній галузях, основою у них є каталогізація або ж введення метаданих тих документів, які перебувають як у паперовому екземплярі, так й у цифровому вигляді⁷⁵.

⁷³ Ключко С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Ключко. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №3. – С. 29–36.

⁷⁴ Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

⁷⁵ Лобузін К. В. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузін. // Бібліотечний вісник. – 2011. – №4. – С. 3–10.

Основою бібліотек, архівів та інших «установ пам'яті» є колекції. Вони, у свою чергу, є сукупністю систематизованих ІР, які були об'єднані за стандартизованими критеріями (тематикою, часом видання або написання, автором тощо)⁷⁶. Колекції можуть бути об'єднані за допомогою ідентифікаторів, таких як: WorldCat, VIAF, ISNI та багато інших⁷⁷.

Проаналізувавши велику кількість статистичної інформації, можна прийти до висновку, що бібліотеки та архіви потребують планомірного фінансування, а не за залишковим принципом. Хоча, не варто знімати відповідальність з бібліотек та архівів, які не завжди раціонально витрачають виділені кошти. Наприклад, один документ або книга, які потрапляють до зазначених установ, можуть багаторазово піддаватись повній каталогізаційній обробці⁷⁸.

Декілька слів потрібно сказати про найкраще організований та реалізований проєкт OCLC – WorldCat. Відкритий світовий каталог надає доступ до майже 100% інформації у WorldCat. Спеціалістами, які розробляли цю ініціативу вдалося реалізувати пошук по каталогу за ключовими словами, ISSN або ISBN, іменем автора тощо. Для представлення власних матеріалів на зазначеній платформі слід дотримуватися стандартів опису документів таких як: UNIMARC, MARC 21 та DCMI⁷⁹.

Наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст. Україна почала переймати та використовувати стандарти у сфері опису архівних матеріалів та каталогізації, що сприяло долучення нашої держави до міжнародних ініціатив. Так, важливим

⁷⁶ Захарова Е. Г. Опис наукових електронних ресурсів метаданими дублінського ядра / Е. Г. Захарова, О. В. Захарова, А. В. Резніченко. // Проблеми програмування. – 2008. – №2-3. – С. 507–514.

⁷⁷ Лобузін І. В. Електронні колекції українці у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / І. В. Лобузін, І. П. Перенесієнко. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2020. – №25. – С. 324–336.

⁷⁸ Лобузін К. В. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузін. // Бібліотечний вісник. – 2011. – №4. – С. 3–10.

⁷⁹ Лобузін К. В. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузін. // Бібліотечний вісник. – 2011. – №4. – С. 3–10.

був проєкт TEL-ME-MOR (2004 р.), який був орієнтований на залучені дев'яти національних бібліотек до Європейської цифрової бібліотеки. Було зроблено величезний пласт роботи по стандартизації, каталогізації задля майбутнього приєднання українських матеріалів до Європейської цифрової бібліотеки ЄЦБ⁸⁰.

Тоді ж було окреслено базові елементи щодо описування історико-культурних колекцій, наприклад: обсяг, склад і змістове наповнення документів та їхні хронологічні межі⁸¹.

У період з 2001 року і до сьогодні на наших теренах діють стандарти ISO у процесах, які базувалися на роботі з електронними матеріалами. Так, підкомітетом ISO/TC 46/SC 11 було опубліковано ISO 5127:2001, на основі якого було прийнято НСУ під назвою «Інформація та документація» ДСТУ ISO 5127:2007.

Україна мала своє представництво у ISO/ TC 46 – Технічний комітет 144 «Інформація і документація». У 2010 році було розроблено серію стандартів, які були призначені визначеним тематикам і були новим етапом співробітництва. Так, звіт ISO /TR 13028:2010 містив важливі уточнення щодо документації, яка зберігається у електронній формі та носила рекомендаційний характер всім організаціям, що займалася оцифруванням згідно з ISO 15489-1:2001 та ISO/TR 15801:2009⁸².

На мою думку, найкращим проявом каталогізації на теренах нашої держави є «ІРБІС». За своєю формою, вона інтегрована у модуль «Каталогізатор» та

⁸⁰ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проєкт створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

⁸¹ Лобузін І. В. Електронні колекції українці у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / І. В. Лобузін, І. П. Перенесієнко. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2020. – №25. – С. 324–336.

⁸² Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

утворена у формі розподіленої каталогізації⁸³. Що й казати, якщо завдяки цим рішенням, запити із порталу НБУВ, які представлені в ІРБІС є першими під час пошуку інформації через браузер Google. Вирішальним фактором є те, що після переходу за посиланням, користувач потрапляє на сторінку публікації на порталі НБУВ, на якій можна комплексно ознайомитись із потрібним матеріалом та, навіть, завантажити його на власний гаджет⁸⁴.

Окрім цього, слід зробити акцент на архівній галузі. В Україні існує ціла мережа установ, яка налічує близько двох тисяч будівель, серед яких дев'ять приміщень є центральними державними архівами⁸⁵. У них створюються та зберігаються електронні архівні документи. При цьому, слід констатувати невтішний факт того, що у нашій країні так і не знайшла належного розвитку та фінансування ідея створення національного цифрового ресурсу культурної спадщини, хоча, як я зазначав, процеси цифровізації та стандартизації відбуваються на задовільному рівні⁸⁶.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що проаналізувавши сучасний стан репрезентації культурної спадщини можна виокремити такі загальні тенденції як:

- прагнення поширення цифрової інформації у мережі Інтернет;
- зв'язки між історичним, політичним та соціальним контекстом та культурними об'єктами у цифровій формі;

⁸³ Лобузін К. В. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузін. // Бібліотечний вісник. – 2011. – №4. – С. 3–10.

⁸⁴ Лобузін К. В. Бібліотечні та семантичні вебтехнології в організації доступу до наукової періодици / К. В. Лобузін. // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2015. – №11. – С. 75–80.

⁸⁵ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf.

⁸⁶ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

- гармонізація подання структур метаданих;
- міжнародна стандартизація, яка сприяє стрімкому поширенню оцифрованих матеріалів на платформах по всьому світу.

У наш час цифрова копія – це не просто відтворення оригіналу, а самостійний об'єкт захисту та вивчення зі сторони науковців, тому важливим є наявність та доступність у декілька кліків унікальної адреси цифрового матеріалу, що важливе для його коректного цитування у наукових публікаціях.

Хоча розвиток науки, а з нею стандартизації інформації не стоять на місці, але іноді сучасному Інтернет-середовищу не вистачає збалансованості та впорядкованості. Крім цього, слід наголосити на тому, що актуальним є питання адаптації України до міжнародних стандартів та норм представлення інформації у цифровому полі. Тому повинна бути стратегія планомірного розвитку цифрової сфери, яка буде базуватись на гнучкості та імплементарності тих здобутків, якими користуються країни Західної Європи і не тільки. На жаль, можна констатувати факт, що відсутність системності у питанні стандартизації у архівній та бібліотечній сфері має негативний вплив на процеси цифровізації у нашій державі.

Розділ II. Європіана як складова формування європейського культурного онлайн простору

2.1. Передумови створення Європіани

У ХХІ столітті інновації є результатом системної діяльності, яка впливає на технічний, соціальний та економічний розвиток Європейського Союзу⁸⁷. Для правильного планування та реалізації стратегій розвитку сектори у сфері культури повинні мати як права так і обов'язки⁸⁸.

Загальна інформатизація у країнах, які входять до складу ЄС, розпочалась наприкінці ХХ ст. Вона відбувалась під час конкуренції у сфері розробки і використання технологій між такими країнами як США та Японія. На початку 1990-х років до «інноваційних перегонів» приєднався ЄС⁸⁹. Стрімкий підйом ІТ-сфери вплинув як на технічні галузі, так і на культурне поле. Це великою мірою відповідало парадигмі європейського суспільства щодо ідей, які спирались на національну культуру, її досягнення та той вплив, яку вона має у процесі інтеграції нових країн та існуванні ЄС⁹⁰.

Не дивно, що питання формування «Європейського культурного простору» було лише питанням часу та злагоджених дій політичних діячів. Так, було реалізовано програму «European Research Area», яка функціонує у

⁸⁷ Ящишина В. І. Соціалізація інноваційної політики ЄС / В. І. Ящишина. // Наука та наукознавство. – 2017. – №4. – С. 3–17.

⁸⁸ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

⁸⁹ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

⁹⁰ Дубровіна Л. А. Рукописно-книжна спадщина України в сфері національної культури: створення традиційних та електронних ресурсів / Л. А. Дубровіна. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2014. – №18. – С. 286–315.

загальноєвропейському масштабі⁹¹. Хоча є свої перепони для надання публічного доступу до всіх оцифрованих бібліотечних та архівних матеріалів. Однією з найбільших перешкод є відсутність єдиної політики у підходах щодо питань авторських прав⁹². За останні десятиліття відбулося багато змін, які стосувалися питання «авторських прав», опублікування архівних документів у Інтернеті та створення «Європейського культурного простору», які були реалізовані та представлені у Європі. Варто зауважити, що це було б неможливо без тієї стратегічної політики, яка проводилась у сфері інновацій та була викладеною у Рамкових програмах⁹³.

Варто акцентувати увагу на важливому аспекті, що стосується політики пам'яті, яка є значним фактором культурних змін у ЄС. Потрібно розуміти, що завданням політики пам'яті є створення спільної пам'яті та індивідуалізація пам'яті кожного. Ця політика є стратегічною базою для інтеграційних ініціатив, які набрали популярність після розпаду Соціалістичного блоку держав. Проблема культурної інтеграції є актуальною у наш час⁹⁴. На мою думку, найкращим вирішенням питання монолітності європейського соціуму є акцент на створення єдиного культурного простору, де здобуткам кожної із держав відведена окрема роль і разом вони утворюють синергію.

Повертаючись до поняття політики пам'яті, потрібно усвідомлювати, що розуміння «сучасного» у контексті формування простору пам'яті базується на уявленнях про майбутнє до якого прагнуть, так і про те, які знання ми можемо

⁹¹ Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>.

⁹² Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

⁹³ Ящишина В. І. Соціалізація інноваційної політики ЄС / В. І. Ящишина. // Наука та наукознавство. – 2017. – №4. – С. 3–17.

⁹⁴ Киридон А. М. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2015. – (Історія, міжнародні відносини; вип. 15). – С. 244–250.

отримати з минулого. Тому проблематика відкритих даних, архівів, бібліотечних фондів – актуальна у сучасному європейському концепті⁹⁵. Фундаментальними були програми, які розробляла ЮНЕСКО наприкінці ХХ ст., і які діють та доповнюються в наш час. Такими прикладами слугують програми: «Пам'ять світу» та «Пам'ятайте про майбутнє»⁹⁶. У них було акцентовано увагу загалом на питанні Всесвітньої спадщини, де абсолютно нового розуміння набули документальні здобутки, які зберігаються у архівах, музеях та бібліотеках⁹⁷.

Необхідно зазначити, що категорії «документальна спадщина», так як і «культурна спадщина» – у постійній динаміці. З кожним роком проявляється тенденція щодо розширення смислового та предметного поля вищеназваних категорій. В останні декілька років загальносвітового резонансу набуло поняття – цифрова (електронна) спадщина. Під цим терміном можна розглядати оцифровану культурну спадщину або таку, яка одразу була створена в електронному вигляді.

Розглядаючи питання створення та збереження цифрової спадщини, необхідно пригадати про «Хартію» (2013 р.) ЮНЕСКО, завдяки якій відбулися кардинальні зміни у нормативному полі. Згідно документу цифрова спадщина охоплює широкий спектр сфер життєдіяльності суспільства, таких як: освіта, культура, наука тощо. Окрім цього, основною метою цифровізації та збереження цифрової спадщини є удоступнення матеріалів, яке є запорукою

⁹⁵ Киридон А. М. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2015. – (Історія, міжнародні відносини; вип. 15). – С. 244–250.

⁹⁶ Едмондсон Р. Память мира. Общие руководящие принципы сохранения документального наследия / Р. Едмондсон. – Париж, 2002. – 72 с. – (UNESCO. Information Society Division)..

⁹⁷ Грімстед П. К. Бібліотека - Архів: Шлях до інтегрування / П. К. Грімстед. // Бібліотечний вісник. – 1994. – №5-6. – С. 26–29.

інформаційного суспільства. Такі дії спроможні подолати цифровий та культурний розрив⁹⁸.

Підсумовуючи викладене, потрібно наголосити, що поняття документальної, цифрової та культурної спадщини закладені у програму таких проєктів як: Європіана, «Пам'ять світу» тощо⁹⁹. У зв'язку з цим, велика доля відповідальності та обов'язків покладено на архівні установи, головними завданнями яких є: збереження та удоступнення. Тому, архівні установи були, є і завжди будуть важливим інструментом у формуванні політики пам'яті кожної країни, нації та людства в цілому¹⁰⁰.

Повертаючись до діяльності Європейського Союзу, необхідно зазначити, що починаючи з 1994 року та проголошення доктрини М.Бангеманна, найпріоритетнішим завданням стало розбудова інформаційного суспільства нового зразку, яке відповідало потребам свого часу¹⁰¹.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. ухвалено велику кількість нормативно-правових актів, основним завданням яких була активізація співробітництва членів ЄС щодо удосконалення архівної сфери та розбудови базису для створення та функціонування Європіани. Так, було унормовано доступ до документів Ради та Комісії ЄС та Європейського парламенту. Паралельно з цими процесами розроблялися методи збереження архівних документів у цифровому вигляді та, загалом, створювалась система управління архівами та

⁹⁸ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

⁹⁹ Рибачок О. М. Документальна спадщина як складова культурних цінностей і культурної спадщини / О. М. Рибачок. // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – №2. – С. 81–91.

¹⁰⁰ Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України. – 2020.

¹⁰¹ Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

документальною спадщиною¹⁰². Важливою датою у цьому контексті є 1996 рік, коли було створено Генеральний Директорат ЄС з інформаційного суспільства після реорганізації ЄК.

Проаналізувавши джерела, необхідно наголосити на тому, що зрушення у питаннях побудови інформаційного суспільства розпочались наприкінці ХХ ст. У свою чергу, створення європейського цифрового ресурсу розпочалося лише на початку ХХІ ст. і цей процес простежується у зв'язку із розробленням стратегії науково-технічного розвитку Європи у період з 2000 по 2010 роки¹⁰³. Основним організаційним механізмом вищеназваних змін були Framework Programme for Research and Technological Development або ж Рамкові програми. За весь час було реалізовано та профінансовано сім РП та починаючи з 2013-ого року – «Горизонт 2000»¹⁰⁴.

Неможливо переоцінити той внесок, який мали Рамкові програми на процес інформатизації та цифровізації європейського суспільства. Найбільш цікавими у контексті нашого дослідження є:

- П'ята Рамкова програма (1998–2002 рр.). Основною відмінністю цієї програми є те, що було використано новий підхід щодо розуміння ролі науки у контексті її соціальних функцій. Зокрема, було поставлено доволі практичну задачу, а саме, – щоб наукові розробки та дослідження мали практичну цінність та впливали на повсякденне життя громадян.

¹⁰² Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

¹⁰³ Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

¹⁰⁴ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

Основними сферами було визначено: захист довкілля, освіта та охорона здоров'я¹⁰⁵;

- Шоста Рамкова програма (2002–2006 рр.). Основним завданням було визначено формування єдиного європейського простору, у тому числі, на базі культурних здобутків. Фінансування цієї програми було збільшено, майже, вдвічі у порівнянні з попередньою РП;
- Сьома Рамкова програма (2007–2013 рр.). Відзначалася спрямованістю на економічній сфері. Значна частка фінансування направлена на реалізацію тематичних напрямів із врахуванням інтересів приватного бізнесу. Акцент було зроблено на інтеграції технічних здобутків у економічний сектор, що сприяло б його зростанню та модернізації¹⁰⁶.

Із короткого огляду РП за останні двадцять два роки випливає, що найбільше уваги акцентувалося на розбудову кроскультурних зв'язків під час П'ятої та Шостої Рамкових програм. Тому, не дивно, що саме у цей період було реалізовано такі масштабні проєкти, як: MINERVA та MINERVA PLUS, які були реальним втіленням «Лундських принципів»¹⁰⁷. Основним завданням цих РП та реалізованих проєктів було остаточне оформлення інформаційного суспільства у ЄС та його планомірна модифікація до суспільства, заснованого на знаннях¹⁰⁸.

Детальніше потрібно зупинитись на Лісабонській зустрічі, яка відбулась в березні 2000 року. Представниками країн-членів ЄС було наголошено на

¹⁰⁵ Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

¹⁰⁶ Ящишина В. І. Соціалізація інноваційної політики ЄС / В. І. Ящишина. // Наука та наукознавство. – 2017. – №4. – С. 3–17.

¹⁰⁷ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

¹⁰⁸ Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>.

необхідності здійснення науково-технічного прориву, що було реалізовано в European Research Area та European Cultural Area. Цілями проєктів було визначено скоординовану взаємодію міністерств культури більшості європейських держав для стандартизування та пришвидшення процесу оцифрування наукової та культурної спадщини¹⁰⁹. На зустрічі в Лісабоні було розроблено стратегію розвитку інформаційного суспільства у Європейському Союзі до 2010-го року. Цей план не було реалізовано у визначений термін і проаналізувавши результати, Лісабонську стратегію було оновлено та збільшено термін виконання до 2020-го року. В оновленій версії за основу було покладено розвиток знання як чинника підвищення конкурентноздатності Європейського Союзу на міжнародній арені. Крім цього, велика увага акцентувалася на оптимізації людського капіталу та розвитку ІТ.

Напевно, найважливішим результатом Лісабонської зустрічі була координація майбутніх перемовин, які відбулися у місті Лунд та закінчились прийняттям Лундських принципів разом із планом дій¹¹⁰. Так, в Лундських принципах були викладені основні аспекти, яких повинні дотримуватись члени ЄС щодо політики оцифрування у своїх країнах. Тоді ж була створена постійно діюча група національних представників. Лундський план дій базувався на ідеях:

- стратегічного лідерства в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій;
- забезпечення уникнення дублювання оцифрованих матеріалів;
- розбудови зв'язків та міждержавна співпраця у питаннях оцифрування культурної спадщини;

¹⁰⁹ Куйбишев Л. А. Политика ЕС в области оцифровки культурного и научного наследия. Проекты MINERVA и MINERVA PLUS [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер // Электронные библиотеки. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://infoculture.rsl.ru/RSKD/files_colleg/r_nov/dokl12.htm

¹¹⁰ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проєкт створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

- подолання цифрового розриву та доступність оцифрованого матеріалу¹¹¹.

Лундські принципи залишаються надзвичайно актуальними зі стратегічної точки зору для:

- оцифрування культурної та наукової спадщини;
- наукових досліджень, які базуються на пошуку та використанні архівних, бібліотечних та музейних матеріалів в Інтернеті;
- сфери культурного туризму;
- просування ідей щодо створення ЄЦБ у формі Європіани¹¹².

Розвиток інформаційних технологій, технічний прогрес, Рамкові програми та реалізація проєкту MINERVA – це ті факторами, які вплинули на розвиток цифровізації у Європі, створення Європіани та реалізацію більшої кількості культурноорієнтованих проєктів. Прикладами можуть слугувати такі ініціативи, як:

- Проєкт MINERVA PLUS (2004 р.), перше засідання якого відбулося в Будапешті. Основною метою було скоординувати національні стратегії та програми з оцифрування¹¹³;
- Проєкт BRICKS, який було реалізовано під час Шостої Рамкової програми. Він значну кількість академічних навчальних закладів, музеїв, архівів, бібліотек задля подальшого створення організаційних засад для Цифрової бібліотеки¹¹⁴;

¹¹¹ Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

¹¹² Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>.

¹¹³ Пеллагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проєкт створення / Н. Є. Пеллагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

¹¹⁴ Куйбишев Л. А. Политика ЕС в области оцифровки культурного и научного наследия. Проекты MINERVA и MINERVA PLUS [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер // Электронные библиотеки. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: http://infoculture.rsl.ru/RSKD/files_colleg/r_nov/dokl12.htm.

- Програма Information Society Technologies, основним завданням якої було створення європейських інформаційних ресурсів для культурної та наукової сфери. Ними стали: e-Europe та e-Content. Так, програма e-Content була спрямована на підтримку багатомовності мережі Інтернет та створення, використання і розповсюдження європейського контенту. У 2005 році було прийнято eContentplus, яка орієнтувалася на покращенні доступу до інформації щодо європейської культури та мистецтва. На реалізацію наміченої ідеї було надано 149 млн євро, що було великим фінансовим вливанням у культурну складову європейської частки онлайн-простору;
- Ініціатива «i2010», яка мала на меті виконання поставлених цілей, таких як: зниження рівня цифрової нерівності та подолання цифрового розриву; створення цільного та багатомовного європейського онлайн-простору; збільшення інвестування ІКТ. Ідеєю проєкту було те, щоб через сферу ІТ кожен міг долучитися до «європейської колективної пам'яті»¹¹⁵.

Вже у березні 2006 року було презентовано пресреліз, у якому була інформація щодо майбутніх планів розвитку Європейської цифрової бібліотеки, яка сприятиме загальному доступу до оцифрованих надбань європейської культури. У тому ж році було розпочато проєкт i2010 Digital Libraries¹¹⁶.

Перераховані проєкти, ініціативи, плани дій та принципи цифровізації вплинули на створення Європіани. Важливо відзначити той факт, що Європейською комісією було визначено основні пріоритети щодо важливості вільного доступу до європейської культури, яка була оцифрована у великому обсязі за декілька років активної політики у цьому напрямку. Це стало

¹¹⁵ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проєкт створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

¹¹⁶ Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

можливим завдяки правильній організації роботи щодо цифровізації та залученню нових міжнародних стандартів¹¹⁷.

Точкою відліку у питанні створення єдиної платформи для представлення культурної спадщини у цифровій формі стала ініціатива компанії Google по оцифруванню європейських фондів. Проєкт американської компанії прагнув відсканувати більшість архівних фондів, бібліотечних примірників та мистецьких надбань європейської цивілізації із правом майбутнього представлення їх у мережі Інтернет. Даний факт насторожив деяких керівників країн-членів ЄС, тоді ж було запропоновано розпочати створення власної віртуальної бібліотеки, у якій буде знаходитись надбання європейської культури у цифровій формі¹¹⁸.

План щодо створення ЄЦБ було ініційовано на державному рівні. Так, у травні 2005 року С.Берлусконі (прем'єр-міністр Італії), Г.Шредер (канцлер Німеччини), Хосе Луїс Родрігес Сапатеро (прем'єр-міністр Іспанії) та А.Квасневський (президент Польщі) обговорили план-проєкт створення єдиного європейського ресурсу, який би міг об'єднати бібліотеки, архіви та музеї на одній онлайн-платформі. Дана ініціатива була підтримана урядами європейських країн та Європарламентом. У свою чергу, керівництвом по створенню ЄЦБ зайнялася Єврокомісія.

Європейська цифрова бібліотека у своїй розробці орієнтувалася на The European Library (TEL), що була створена європейськими національними бібліотеками, які були членами Conference of European National Libraries (CENL). Окрім цього, було створено спеціальний орган – High Level Expert

¹¹⁷ Хромов А. В. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання / А. В. Хромов. // Архіви України. – 2020. – №2. – С. 7–16.

¹¹⁸ Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>.

Group on Digital Libraries, який займався оцифруванням культурного спадку та впровадженням рекомендацій і стандартів¹¹⁹.

Офіційне відкриття Європейської цифрової бібліотеки або ж Європіани (Europeana) відбулось 20 листопада 2008 року. Слід зазначити, що більше тисячі установ надали свої цифрові матеріали. У загальному перерахунку, кількість оцифрованих об'єктів становила понад двох мільйонів екземплярів. Щороку ця кількість збільшується. До типів представлених матеріалів належать: твори живопису, фотодокументи, архівні зібрання, відскановані книги, мапи та багато іншого. Європіана почала існувати на базі програми eContentplus. Її основна ціль – онлайн-доступ до багатомовних оцифрованих ресурсів європейської культурної спадщини. Європейська цифрова бібліотека є головною загальноєвропейською базою культурних матеріалів у цифровому форматі¹²⁰.

Підсумовуючи, варто зауважити, що передумовами створення Європіани були декілька ключових факторів. По-перше, розвиток інформаційних технологій та виклики часу, які базувалися на якнайшвидшому створенні інформаційного суспільства у Європі. По-друге, утворення власного сегменту в Інтернеті, у якому було б представлено здобутки західної цивілізації у цифровому форматі. По-третє, подолання цифрового розриву та культурної інтеграції на базі формування власної цифрової бібліотеки, як символ європейських цінностей. Тому, Європіана є проєкцією ідеології європейського співробітництва та втіленням концепції розвитку інформаційного суспільства, яка спрямована на спільну роботу у сфері комунікації та інформатизації.

¹¹⁹ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проєкт створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

¹²⁰ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

2.2. Функціонування Європіани крізь призму нормативних актів, стратегічних планів розвитку та культурних ініціатив

Основна перевага Інтернету – його різноманітність, багатомовність та можливість знайти і опрацювати потрібну інформацію за лічені хвилини. При виконанні вищезокреслених факторів можливе функціонування інформаційного суспільства, яке базується на знаннях. У контексті Європіани всі аспекти представлено на одній платформі, яка спроможна задовільнити наукові та навчальні потреби відвідувачів сайту¹²¹.

Зрозуміло, що окрім багатьох переваг загальна інформатизація має свої недоліки, серед яких – «інформаційний шум». Він існує, тому що у наш час Інтернет переповнено інформацією, яка, часто, не проходить «аналітичний фільтр». З цієї причини, щоденно ми «поглинаємо» велику кількість так званих «fake news» та інформації, яка не перевірена спеціалістами у своїй галузі¹²². Європіана може слугувати протиставленням сучасним явищам, тому що інформація на сайті завжди перевірена та матеріали взято, безпосередньо, із архівів та бібліотек.

Головною перевагою ЄЦБ є те, що вона слугує вагомим інструментом, який спроможний концентрувати у собі найголовніші культурні здобутки європейської цивілізації. У свою чергу, цей факт сприятливо впливає на об'єднанні держав на рівні самосвідомості та самоідентифікації громадян Європейського Союзу. Це дає змогу європейцям зрозуміти загальноєвропейські

¹²¹ Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>

¹²² Лобузін К. В. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища / К. В. Лобузін. // Бібліотечний вісник. – 2011. – №4. – С. 3–10.

цінності на базі культурного спадку¹²³. У деякому розумінні, Європіана є «агентом соціалізації», тобто установою, за допомогою якої особа має змогу соціалізуватися через процес навчання та долучення до національно-культурних цінностей¹²⁴.

На сьогоднішній момент ціль створення європейського культурного простору чітко сформульована і, базисом є спільні культурні здобутки, у тому числі, документальна та цифрова спадщина. У цьому контексті доречно пригадати вираз про те, що настав час сучасної функціональної архівістики, який використовуючи історичні методи – розвивається у міждисциплінарному контексті¹²⁵.

Основною метою Європіани є збереження культурної пам'яті, її поширення та популяризація. Для цих потреб необхідно планомірне оцифрування культурного надбання, яким є: фотографії, архівні документи, аудіоматеріали, друковані та рукописні твори¹²⁶. Базовими стратегічними векторами у цій галузі є:

- вирішення правових питань (авторські права тощо);
- фінансування та забезпечення новітнім обладнанням;
- формування додаткових цифрових ресурсів;
- забезпечення довготривалого збереження;

¹²³ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

¹²⁴ Дубровіна Л. А. Рукописно-книжна спадщина України в сфері національної культури: створення традиційних та електронних ресурсів / Л. А. Дубровіна. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2014. – №18. – С. 286–315.

¹²⁵ Палієнко М. Г. Образ "архіву" в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій / М. Г. Палієнко. // Архіви України. – 2016. – №5-6. – С. 136–152.

¹²⁶ EUROPEANA RESEARCH COMMUNITY WORK PLAN [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://pro.europeana.eu/post/research-community-work-plan-2020>

- імплементація міжнародних стандартів та їх інтеграція у європейські нормативні реалії¹²⁷.

З цієї причини більшість європейських держав приймають національні програми, які стосуються розвитку цифрового суспільства. Наприклад, уряд Німеччини вже прийняв другу подібну програму, яка реалізовується у період із 2017-го по 2022 роки¹²⁸.

Повертаючись до Європейської цифрової бібліотеки, – цікавим є її порівняння з Александрійською бібліотекою, яке було подано у одному із повідомлень Єврокомісії. Фантазуючи, можна провести паралелі між Європіаною та Александрійською бібліотекою, різниця лише в тому, що у ЄЦБ – матеріали зберігаються у цифровому форматі¹²⁹. На мою думку, електронна форма наукової інформації докорінно змінила сферу пізнання та дослідження. Так, завдяки цифровим технологіям вчені мають змогу:

- швидко отримувати інформацію про зміни, нові винаходи та дослідження та, у випадку власних відкриттів, оперативно інформувати загал щодо результатів свого дослідження;
- контролювати індекс цитування;
- включати публікації у загальносвітову систему обміну наукової інформації¹³⁰.

У цьому контексті слід відзначити про зміни, які відбулися у сфері інтерпретації і презентації культурних даних. Це сприяло міжгалузевим

¹²⁷ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

¹²⁸ Проект закону України "Про цифровий порядок денний України" [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf>

¹²⁹ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проект створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

¹³⁰ Лобузін К. В. Бібліотечні та семантичні вебтехнології в організації доступу до наукової періодики / К. В. Лобузін. // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2015. – №11. – С. 75–80.

зв'язкам архівної, музейної та бібліотечної сфери, що простежуються у діяльності та функціонуванні Європіани. На думку багатьох дослідників такі об'єднання для вирішення спільних питань та проблем є вигідними не тільки самим установам, а також, користувачам. Причиною цьому є можливість спільного використання, зберігання та включення цифрового здобутку в суспільний онлайн-обіг. Дані зміни прискорюють процес обміну та опрацювання інформації. Окрім цього метою такого об'єднання є:

- розробка єдиної політики стосовно процесу оцифрування;
- координація робіт та вироблення єдиної точки зору на методи представлення інформації у вільному доступі;
- розробка єдиних стандартів, які будуть актуальними для європейського простору та будуть коректно інтегровані в канву міжнародної стандартизації;
- вироблення критеріїв експертизи якості вебресурсів, які надають доступ до оцифрованих матеріалів;
- реалізація та розвиток різноманітних програм, які орієнтуватимуться на навчання та вироблення навичок, які необхідні для побудови суспільства, яке базується на знаннях¹³¹.

На сучасному етапі також активно обговорюється проблема міждомовної агрегації цифрового контенту до Європіани. На думку більшості експертів – це сприятиме розширенню доступу до культурних надбань європейських держав¹³².

Підсумовуючи вищезазначене, варто акцентувати увагу на тому, що основним завданням Європіани на теперішньому етапі її існування є сприяння

¹³¹ Куйбишев Л. А. Политика ЕС в области оцифровки культурного и научного наследия. Проекты MINERVA и MINERVA PLUS [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер // Электронные библиотеки. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://infoculture.rsl.ru/RSKD/files_colleg/r_nov/dokl12.htm

¹³² Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

цілям Європейського Союзу щодо реалізації концепції «Єдність у різноманітті». Дана концепція базується на ідеї формування європейської ідентичності через процес ознайомлення користувачів зі спільною культурною спадщиною.

У своїй діяльності Європіана орієнтується на широкій вибірці європейської культури. Її ресурс зберігається в установах, які його оцифровують, тобто в бібліотеках, музеях та архівах. Європіана виступає у якості платформи, де ви можете знайти потрібний вам матеріал, ознайомитись із ним та, за потреби, перейти на сайт структури, яка його надала¹³³.

Описи об'єктів, які представлено на сайті зберігаються у таких форматах: ESE, EDM та LIDO. Варто зазначити, що EDM є складовою частиною Linked Open Data. LOD за своєю формою є гіпертекстовою системою та використовується для публікації структурованих даних. Ці фактори дають змогу масштабувати, пов'язувати метадані один з одним, представляти різні аспекти змісту та створювати перехресні посилання між декількома ресурсами. Не можливо не звернути увагу на стандарти Європіани і WDL, на відповідність основним елементам формату UNIMARC та Dublin Core. Окрім того, важливе значення у функціонуванні Європіани відіграє MINT, що надає змогу конвертувати імпортовані до системи описи у проміжні формати метаданих, після чого переводити у формат ESE і зберігати в репозиторіях. У MINT використовується протокол OAI-PMH, що надає змогу конвертувати метадані відповідно до вимог проєкту¹³⁴.

Однією із відносно довготривалих ініціатив, які почали функціонувати після запуску Європіани була низка семінарів-воркшопів LIBER-EBLIDA. Було

¹³³ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки XX – 10-ті роки XXI ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

¹³⁴ Europeana Semantic Elements and Guidelines. 2013. 14.07. URL: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Share_your_data/Technical_requirements/ES_E_Documentation/Europeana%20Semantic%20Elements%20Specification%20and%20Guidelines%2014%20July%202013.pdf

організовано декілька цікавих івентів, метою яких став обмін інформацією та процесами розвитку оцифрування в європейських національних бібліотеках.

Основними стратегічними цілями було визначено:

- стимулювання інвестицій у цифрову сферу;
- впровадження нових моделей проведення оцифрування;
- створення європейської спільноти професіоналів у галузі цифровізації та їхня комунікація¹³⁵.

Підсумки роботи цих семінарів дуже важливі, тому що за їх допомогою було реалізовано низку процесів у сфері розвитку програм по оцифруванню, які використовуються у наш час.

Аналізуючи існування Європіани та її функціонування через призму різного роду ініціатив, неможливо не пригадати доповідь «The new renaissance», яка була представлена загалом в 2011 році. У ній значний акцент зроблено на методах представлення європейської культурної спадщини у Інтернеті. Авторами зазначалось на необхідність довгострокового збереження документів у електронній формі. Найголовніше, що було прийнято – рекомендувати архівувати один із примірників оцифрованого матеріалу та надавати його у використанні на платформу «Europeana». Для тих робіт, які є захищені авторськими правами, платформа може слугувати цифровим архівом¹³⁶.

Під час аналізу основних нормативно-правових актів на яких базується функціонування Європіани, можна виділити 2011 рік. Так, у жовтні цього року було представлено Рекомендації ЄК з оцифрування та наступним онлайн доступом матеріалів. Ця Рекомендація була вироблена у рамках європейської стратегії збереження цифрової спадщини. Основним лейтмотивом

¹³⁵ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

¹³⁶ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

вищезазначеного документу є думка про те, що оцифрування повинно заохочуватись, адже воно сприяє швидкому доступу громадян Європи, і не тільки, до культурних матеріалів. Окрім цього, Рекомендації важливі ще тим, що у них узагальнено більшість планів стандартизації, створено канву за якою повинні працювати установи пам'яті. Варто зазначити, що для забезпечення виконання Рекомендацій було створено групу експертів – MSEG, упродовж чотирьох років існування було проведено декілька вебінарів і семінарів та підготовлено підсумкові звіти¹³⁷.

Цікавою є тенденція щодо створення стратегічних планів, які базовані, виключно, на впливі цифрової сфери на різні галузі функціонування держави. Чудовим прикладом цього може слугувати «Цифровий порядок денний для Європи» (Digital Agenda)¹³⁸. Відштовхуючись від європейського зразку, більшість держав почали створювати власні примірники сталого розвитку економіки, культури, освіти та медицини на принципах загальної цифровізації. Україна – не стала винятком. Повертаючись до європейських прикладів цифрового розвитку, варто окреслити ініціативу по створенню Єдиного цифрового ринку. Так, Комісією ЄС у 2015 році було запропоновано концепцію, яка включала в себе інтеграцію електронної торгівлі, кроки з модернізації політики стандартизації ЄС та надання цифрових послуг, які повинні були забезпечити інформаційне суспільство на європейських теренах¹³⁹.

Вищезазначені фактори мали значний вплив на розвиток Європіани та надали новий імпульс у процесі розвитку даного онлайн-ресурсу. Так, у 2015 році командою Європіани було розроблено стратегію на п'ять років, яка мала

¹³⁷ Commission's Recommendation on the digitisation and online accessibility cultural material digital preservation (2011/711/EU). Official Journal of the European Union.

¹³⁸ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

¹³⁹ Єфремова К. В. Єдиний цифровий ринок Європи та України [Електронний ресурс] / К. В. Єфремова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Yefremova.pdf>.

гасло: «Трансформуємо світ через культуру»¹⁴⁰. Основою функціонування проекту було виконання трьох загальних принципів:

- usable (зручність у використанні)

Основою є забезпечення повної гармонії під час використання сайту. Цьому сприяє інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, пошукова колонка, розбивка інформації по рокам, блокам, темам, авторам, подіям, колекціям. Ці незначні елементи сприяють позитивному досвіду користування сайтом;

- mutual (взаємодія)

Важливість даного принципу заключається у тому, що Європіана не прагне асоціювати себе із звичайним онлайн-каталогом творів культурної спадщини. У першу чергу – це платформа для навчання та обміну інформацією. Щорічно діячами Європіани проводиться велика кількість семінарів, а на час пандемії – вебінарів. Із ними може ознайомитись будь-який бажаючий і, за необхідності, звернутись із проханням або побажанням до керівних осіб на сайті;

- reliable (надійність)

Надійність впливає на позитивний досвід користування та опрацювання інформації. У той час, цей принцип стосується тих документів, які розміщено на сайті, адже більшість із них є зразками культурної, документальної, цифрової спадщини. Необхідна надійність серверного забезпечення та умови для представлення, зважаючи на діючі авторські права. Тому архітектура сайту повинна бути цікавою і надійною не лише для користувачів, але й для структур, які надають свої матеріали¹⁴¹.

Минулого року представники Європіани презентували нову стратегію розвитку та виділили три пріоритетні напрями власного розвитку¹⁴²:

¹⁴⁰ Europeana Strategy 2015–2020. URL: <http://strategy2020.europeana.eu/update> (date access: 02.02.2021).

¹⁴¹ Europeana : site. URL: <http://www.europeana.eu> (date access: 21.01.2021).

¹⁴² EUROPEANA RESEARCH COMMUNITY WORK PLAN [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://pro.europeana.eu/post/research-community-work-plan-2020>

- популяризація вебпорталу Європіана. Це потрібно для залучення нових користувачів на портал, збільшення фінансування на час пандемії;
- полегшення обміну цифровим контентом із платформи. Даний пункт включає у себе як копіювання інформації, так і цитоване використання у наукових працях;
- співпраця з партнерами та залучення цільових ринків.

Представниками Європіани великий акцент зроблено на «еволюційній» трансформації сайту та переходу від форми порталу до платформи. Відчутні зміни вже відбулись і користувач, який потрапляє на сайт www.europeana.eu має змогу не тільки переглянути контент, але також знайти інструментарій для повторного його використання у різного роду творчих проєктах. Загалом у цьому є різниця між порталом та платформою.

На платформі буде реалізовано трирівневу структуру:

1. Core – цифрове наповнення сайту (метадані);
2. Access – доступ до інформації, який забезпечується інтерфейсами;
3. Service – інструментарій, який буде допомагати в опрацюванні контенту науковцям, митцям та звичайним відвідувачам¹⁴³.

За роки активної розробки та вдосконалення сайту Європіани, напрацьовано заходи, які сприяють доповненню сайту більшістю європейських матеріалів, які були оцифровані за державні кошти. Так, одним із найважливіших є заклик щодо зміцнення національних агрегаторів, через які контент потрапляє до Європіани. Також, не потрібно забувати про підтримку транскордонних агрегаторів, які можуть доповнити колекцію Європіани корисними матеріалами щодо різної тематики. За десятиліття існування Європіани було вироблено єдину точку зору щодо оцифрування, зберігання та розміщення контенту на

¹⁴³ Strategy 2020-2025 [Електронний ресурс] // Europeana. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/EU2020StrategyDigital_May2020.pdf.

сайті ЄЦБ, наслідком цього було використання єдиних стандартів опису та роботи з метаданими. Також, потрібно розуміти, що буде замало просто завантажити матеріали на вебсторінку – їх потрібно підтримувати в актуальному стані та постійно нарощувати долю власного контенту, який міг би зацікавити більше людей, потенційних відвідувачів онлайн-платформи¹⁴⁴.

Підсумовуючи діяльність Європіани, слід відзначити, що найкраще характеризують її цінності такі принципи як: зручність, взаємодія, надійність. Поєднання цих принципів та їхня реалізація на практиці дозволяє бути каталізатором соціально-економічних перетворень та мати вплив на процеси цифровізації у всій Європі. Це не було б можливо без злагоджених дій та взаємовигідного партнерства між закладами культури та розробниками програмного забезпечення і вебмайстрами, які курують всі процеси на сайті.

Необхідно згадати і про надійність Європіани, яка слугує цифровим архівом, де зберігаються метадані та посилання на більшість оцифрованих матеріалів, які мають культурне походження.

У полі зору Європіани – ключові європейські питання, якими вона опікується: ліцензування, авторські права, доступ до освітніх, архівних, бібліотечних матеріалів тощо. На мою думку, Європіана якнайкраще впоралась із тими завданнями, які були поставлені на момент створення. Дана платформа є прикладом формування єдиного європейського інформаційного простору на своїх вебсторінках. При цьому дотримуються демократичні принципи, а саме: полікультурність, багатомовність, культурна та цифрова освіченість.

¹⁴⁴ Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

Розділ III. Представлення українських колекцій на платформі Європіани: передумови, стан та перспективи

3.1. Європейський досвід розвитку інформаційного суспільства та дигіталізації архівних зібрань і його імплементація щодо українських реалій

Аналізуючи міжнародній досвід, впевнено можна стверджувати, що відбуваються трансформаційні перетворення, на зміну індустріальному суспільству прийшло постіндустріальне. Ці зміни неможливі без кардинальних пертурбацій та вироблення нових підходів до процесів виробництва. Так, у результаті розвитку ІТ-сфери збільшується частка нематеріального виробництва, яке орієнтоване на розвиток цифрових технологій та імплементації ІКТ у повсякдення кожної людини¹⁴⁵. Ці зміни не могли не вплинути на сферу культури. У наш час суттєво збільшилась роль соціального компонента, який важливий для формування європейської спільності¹⁴⁶.

У цьому культуроорієнтованому аспекті важливу роль відіграють наукові структури, до яких можна віднести архіви та бібліотеки. Порівнюючи роль, яку вони мали ще 30-40 років тому, можна побачити наскільки сильно розвиток цифровізації змінив та розширив компетенції бібліотек, архівів і музеїв. Із місця, де зберігалися надбання минулих епох, вони перетворились на структури, які впливають на відкритий доступ людей до інформації, яка є показником демократичного і громадянського суспільства¹⁴⁷. Оцифрування архівних та бібліотечних фондів має значний вплив на можливість вільного доступу до

¹⁴⁵ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

¹⁴⁶ Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

¹⁴⁷ Палієнко М. Г. Образ "архіву" в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій / М. Г. Палієнко. // Архіви України. – 2016. – №5-6. – С. 136–152.

європейської культурної спадщини, яка вже стала частиною навчальних планів у західноєвропейських школах та університетах¹⁴⁸.

Розбудова інформаційного суспільства є складовою частиною більшості планів розвитку розвинутих країн світу. На нашому континенті ЄС є координатором та ініціатором змін у цій галузі¹⁴⁹. Європейський Союз виступає інтегруючим інструментом у процеси модернізації та цифровізації не лише для країн західної Європи, але й для всього світу. Наприклад, починаючи з кінця ХХ ст., ЄС один із перших, хто розпочав виносити на міжнародне обговорення проекти, які стосувались збереження культурної спадщини та ролі пам'яті у формуванні нових цінностей та стандартів¹⁵⁰.

У цьому контексті варто акцентувати на двох західноєвропейських ініціативах: eContent та eContentplus. У цих ініціативах було зроблено важливе нововведення, яке виходило із контексту часу. При розбудові інформаційного суспільства важливою складовою є різноманіття та полімовність наповнення глобальної мережі. Пропагувалися ідеї про те, що Інтернет потрібно наповнювати не тільки розважальним контентом, але й таким, що буде сприяти конкретним науковим, навчальним та культурним потребам користувачів¹⁵¹.

Головним завданням вищезазначених ініціатив була культурна та наукова інтеграція, яка у перспективі забезпечила економічну стабільність ЄС. Так, більша частка населення отримала вільний доступ до глобальної мережі, де

¹⁴⁸ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив ХХІ століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

¹⁴⁹ Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

¹⁵⁰ Киридон А. М. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2015. – (Історія, міжнародні відносини; вип. 15). – С. 244–250.

¹⁵¹ Куйбишев Л. А. Политика ЕС в области оцифровки культурного и научного наследия. Проекты MINERVA и MINERVA PLUS [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браkker // Электронные библиотеки. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://infoculture.rsl.ru/RSKD/files_colleg/r_nov/dokl12.htm.

мала змогу онлайн займатися освітою та самоосвітою. У кінцевому рахунку такий підхід приніс свої дивіденди від того, що частково вдалось вирішити проблему створення нових робочих місць та розбудови «цифрової економіки»¹⁵². Розвиток нових технологій мав непередбачувані результати, які мали позитивний характер. Вкладаючи кошти в інноваційні галузі, вдалося зробити якісний крок у площині:

- електронного урядування;
- опрацювання великих баз даних (Big Data);
- імплементації новітніх технологій у повсякденне життя (Blockchain, Mobile ID, «Інтернет речей», Cloud-сховища);
- просування принципу «цифровий за замовчуванням», коли будь-який документ повинен був мати свою цифрову копію¹⁵³;
- стандартизація та сумісність всіх технологічних нововведень¹⁵⁴.

На мою думку, вищеперераховані здобутки не могли бути реалізовані без нового підходу у відношенні до сфери культури, освіти та науки. Чільне місце у цьому процесі займає розвиток архівної галузі, яка вийшла на якісно вищий рівень урегулювання та розвитку. Процес становлення нового відношення до архівів був результатом планомірного розвитку галузі. У процесі вдосконалення архівної галузі можна зробити висновки щодо змін, які відбуваються у державі. Наприклад, можна провести паралелі: оцифрування архівних фондів – загальна

¹⁵² Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

¹⁵³ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>

¹⁵⁴ Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>

цифровізація; опублікування оцифрованих архівних матеріалів – демократизація суспільства на базі відкритого доступу до інформації; стратегія «цифровий за замовчуванням» – електронний документообіг та електронне урядування тощо¹⁵⁵.

Останні десятиріччя актуалізуються дослідження у сфері архівознавства, які мають вплив на культурну та соціальну сферу ЄС. Не буде перебільшенням той факт, що «західна модель» архівознавства окреслює майбутні горизонти становлення гуманітарних наук з урахуванням глобалізаційних процесів та всеохопної інформатизації. Західноєвропейська та північноамериканська архівна галузь на етапі реалізації ідеї «postcustodial mindset»¹⁵⁶, тобто планомірному відходу від принципу «накопичувати та зберігати» до «оцифровувати та поширювати». Як відзначав відомий французький архівіст Б.Дельмас, на теперішньому етапі становлення – архів виходить за рамки однієї дисципліни та виконує кроскультурні функції¹⁵⁷. Становлення культурної пам'яті, яка стала імперативом для інтеграції європейського суспільства, неможливе без нової ролі архіву у комемораційних процесах. Підтвердженням цього слугують ідеї, які було підсумовано на XV Міжнародному конгресі архівів, що відбувався у Відні. Так, було визначено, що архів відіграє роль ключового елемента у процесу становлення «пам'яті націй і суспільств». У свою чергу, це є фактором становлення інформаційного суспільства та фундаментом демократії.

Підбиваючи підсумки вищесказаного, слід виокремити принципи розвитку архівної справи, які за останні двадцять років набули статусу керівних:

¹⁵⁵ Програма розвитку галузевої науки на 2016-2020 рр. [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/program-roz-galuz-nauki.pdf>

¹⁵⁶ Палієнко М. Г. Образ "архіву" в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій / М. Г. Палієнко. // Архіви України. – 2016. – №5-6. – С. 136–152.

¹⁵⁷ Матяш І. Б. Архіви як установи пам'яті / І. Б. Матяш. // Національна та історична пам'ять. – 2013. – №8. – С. 61–69.

- право на доступ до інформації;
- стандартизація та системність;
- принцип законності;
- захист та поширення культурної спадщини у цифровому форматі¹⁵⁸.

У Європейському Союзі вже впродовж двадцяти років відбуваються серйозні зміни у моделі керування економічними, культурними та освітніми процесами, які базуються на новітніх технологіях. На мою думку, потрібно акцентувати увагу на головних здобутках у сферу розбудови інформаційного суспільства тих країн, які ще тридцять років тому входили до Соціалістичного блоку держав, але сьогодні є лідерами у галузі ІКТ.

Спочатку розглянемо досвід Німеччини у вищевказаних процесах. Об'єднання Німеччини відбулось у 1989 році, тоді ж довелося майже спочатку вибудувувати економічні, політичні та соціальні відносини між двома частинами однієї країни. У наш час Німеччина є лідером по багатьом показникам продуктивності, розвитку та реалізації нововведень у ЄС. Уряд Німеччини вибрав надзвичайно правильну позицію щодо регулювання сфери ІКТ, а саме – відношення у якості менеджера-спостерігача. Важливим було введення електронного урядування у країні, яке функціонує більше двадцяти років. Важливим аспектом було те, що німецький уряд не намагався собі привласнити сферу інновацій або ж зробити її підконтрольною. Вони зрозуміли, що потрібно дати максимальну свободу, але при цьому спостерігати за процесами розвитку: цифрової економіки, електронного уряду, кібербезпеки, освіти, науки і культури. Плановірно, впродовж десяти років, розроблялися стандарти та методи інтегрування інформаційних технологій на федеральному

¹⁵⁸ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf

рівні. Як відомо, територія Німеччини розділена на окремі регіони, які можуть кардинально відрізнятись один від одного як на законодавчому рівні, так і на соціальному. Тому важливим кроком було врегулювання таких ІТ-інфраструктур, які б мали централізований характер та були реалізовані у кожному регіоні¹⁵⁹.

Говорячи про Німеччину, ми мимоволі пригадуємо німецьку філософію, літературу, живопис. Тому не дивно, що велике значення уряд приділяє культурній сфері, яка є однією із найпріоритетніших за останні двадцять років. Підтвердженням цього слугує найшвидші терміни оцифрування культурних надбань у Європі та найбільша частка представленого матеріалу на сайті Європіани. Оцифрування у державі координується DDB (Deutsche Digitale Bibliothek)¹⁶⁰. На підтвердження важливої ролі оцифрування у державі вказує те, що з 2008 року кожній науковій бібліотеці надається від 10 до 20 млн євро на потреби цифровізації власних фондів. З кожним роком вищенаведена сума збільшується¹⁶¹.

Іншим прикладом держави із позитивним досвідом проведення загальної цифровізації є Польща. Ця країна межує як з Німеччиною, так і з Україною та має багато спільного і відмінного із цими двома державами. Після виходу із Соціалістичного блоку держав, Польща реалізовувала політику загальної інтеграції до європейського культурного та економічного поля. На сьогоднішньому етапі наш північно-західний сусід є провідною країною Східної Європи та, на мою думку, еталоном розвитку інформаційного суспільства на базі соціалістичного минулого.

¹⁵⁹ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

¹⁶⁰ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

¹⁶¹ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проект створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

Розвитком інформаційного суспільства у Польщі займається Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji (МАС), засноване у 2011 році. Міністерство займається розбудовою інформаційного суспільства на базі загальної цифровізації. Окрім цього, розробляються питання:

- подолання «цифрового розриву»;
- реалізація освітніх заходів на базі цифрових матеріалів;
- координація вже існуючих проєктів, які стосуються інформатизації;
- реалізація політики «відкритого уряду»;
- планування та реалізація нових проєктів;
- адміністративне обслуговування¹⁶².

Так, з початку 2014 року було реалізовано програму по цифровізації, яка мала назву – Polska Cyfrowa (РО РС). Основним завданням було визначено: підвищення рівня цифрової грамотності, збільшення рівня якості ІКТ та реалізація проєкту електронних державних послуг. Варто зазначити, що на реалізацію вищеназваного проєкту Польща отримала фінансову підтримку частково від ЄС. Метою програми «Цифрова Польща» було використання цифрових можливостей та інструментів задля підвищення якості життя.

Звичайно, розглядаючи відношення та впливу процесу цифровізації на культурну сферу варто пригадати програму «Культура+», яка вже багато років реалізується у Польщі. Головною задачею цієї програми є оцифрування у великих масштабах культурної спадщини Польщі. Після цього відбувається створення спеціалізованої інфраструктури у онлайн просторі для дослідження відцифрованого матеріалу. Дана ініціатива має позитивну динаміку розвитку в архівній, музейній та бібліотечній галузях. Окрім цього, було реалізовано низку регіональних програм по цифровізації, які базуються на ідеї розбудови

¹⁶² Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

інформаційного суспільства та комплексної інтеграції у європейське культурне поле¹⁶³.

За виключенням двох вищеназваних держав, потрібно виділити Чеську Республіку, яка вийшла із соціалістичного блоку після подій, які було названо «Оксамитовою революцією» у 1989 році. Сьогодні у Чехії є декілька програм, які базуються на розвитку державної політики у сфері захисту культурної спадщини через процеси цифровізації. Всі процеси у сфері оцифрування є підвідомчі Інституту національної спадщини.

Цікавим є досвід Румунії, яка у минулому десятиріччі затвердила національну стратегію оцифрування. Її метою було представлення близько 800 тис. оцифрованих об'єктів на сайті Європіани до 2020 року. Важливим є досвід створення власних агрегаторів для збирання культурних цифрових матеріалів та представленні їх на онлайн платформі¹⁶⁴.

Проаналізувавши європейський досвід можна зробити висновок, що співпраця у сфері культури охоплює багато напрямів, таких як:

- розробка однієї політичної моделі у рамках ЄС;
- розбудова зв'язків між різними державами, технічна та фінансова підтримка важливих проєктів;
- способи удоступнення інформації та подолання «цифрового розриву»;
- завдяки оцифруванню культурної спадщини, подальше її переміщення у цифрове поле доступу;

¹⁶³ Лашук А. Стан інформатизації державних архівів Польщі / А. Лашук. // Архіви України. – 2008. – №5-6. – С. 161–189.

¹⁶⁴ Бакшаєв А.А. Архивное дело в странах Европы и США в конце XX – начале XXI в. : учебное пособие / А. А. Бакшаев ; под ред. А. В. Черноухова ; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский федеральный университет. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2020. – 160 с.

- актуалізація ролі архіву, музеїв, бібліотек та розроблення нових стратегій та стандартів¹⁶⁵.

Вищеперераховані складові впливають на швидкі темпи розбудови єдиної моделі європейського культурного поля, завдяки якому відбуваються інтеграційні процеси всередині ЄС. Інтернет та представлення оцифрованих культурних здобутків у онлайн просторі є фактором популяризації європейського контенту за межі самого континенту. Для архівної сфери варто відзначити портал «Архіви Європи», який дозволяє дослідникам зі всього світу знаходити потрібну інформацію онлайн. Цікавим є той факт, що портал має тісні зв'язки з Європіаною та надає власні матеріали для розміщення на сайті¹⁶⁶. Довгострокова співпраця названих проєктів є важливим фактором у розбудові інформаційного суспільства, яке базується на знанні, тому що спрощує завдання для дослідників у пошуку, підборі та аналізі наукової інформації.

Варто відзначити співпрацю ЄС із ЮНЕСКО, яка представлена у проєкті «Душа Європи». Названий проєкт фінансується Європейською Комісією та спрямований на формування стратегії інноваційного розвитку у сферах соціального та культурного розвитку Європейського Союзу. Слід зазначити, що «Душа Європи» має тісні контакти із Європіаною¹⁶⁷.

Однією із флагманських ініціатив ЄС є Digital agenda for Europe, яка базується на плануванні подальшого розвитку цифрової галузі у Європі та робить акцент не лише на культурному, але й на економічному чиннику. Слід зазначити, що Україна частково перейняла європейський досвід у розробці

¹⁶⁵ Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архіви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.

¹⁶⁶ Хромов А. В. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання / А. В. Хромов. // Архіви України. – 2020. – №2. – С. 7–16.

¹⁶⁷ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки XX – 10-ті роки XXI ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

даного проєкту та нещодавно видала власний примірник «Цифрової програми» («Цифрової адженди»), який може слугувати своєрідним посібником по реалізації багатьох намічених ініціатив у сфері розвитку цифрової галузі економіки, освіти та культури¹⁶⁸.

На мою думку, дієвим методом реалізації міжнародних ініціатив у європейські реалії було виокремлення «seven pillars», тобто стратегії, яка базувалась на реалізації семи ключових напрямків майбутнього розвитку економіки та культури у ЄС. У свою чергу, це дасть змогу отримувати максимальні переваги від інформаційних технологій звичайним громадянам. Ключовими ідеями «семи стовпів» розвитку стало: розбудова єдиного цифрового ринку та досягнення інтероперабельності, яке важливе для сумісності з міжнародними стандартами¹⁶⁹.

Всі вищезазначені фактори впливають на формування «електронної демократії» у ЄС, яка є необхідним чинником для України щодо майбутньої євроінтеграції. Також, електронна демократія є складовою частиною Digital Single Market, яка базується на принципі відкритості інновацій та науки. У рамках цієї програми розвивається планування і реалізація проєктів «Європейської наукової хмари» та «Європейської інфраструктури даних»¹⁷⁰.

Підводячи підсумки щодо вивчення європейського досвіду розбудови інформаційного суспільства, я дійшов висновку, що вищеперераховані процеси неможливі без реалізації стратегії «суспільного договору». Причиною якісних

¹⁶⁸ Проект закону України "Про цифровий порядок денний України" [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf>.

¹⁶⁹ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

¹⁷⁰ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>

змін у сферах економіки, медицини, науки та культури є можливість договору між:

- владою;
- бізнесом;
- громадянським суспільством.

Важливим є усвідомлення факту взаємної допомоги у процесі створення інформаційного суспільства. Тому, кожна сторона має власну зону відповідальності:

- відповідальність бізнесу – фінансове інвестування в інноваційні сфери та дотримання принципів відкритого ринку і чесної конкуренції;
- відповідальність суспільства – виконання законів, ініціативність, розуміння власних прав та обов'язків;
- відповідальність влади – проведення реформ, забезпечення балансу інтересів між різними сферами всередині держави¹⁷¹.

На мою думку, важливим є не тільки дослідження досвіду іноземних держав у розбудові інформаційного суспільства, а можливості його імплементації у наші реалії. Україна за останні шість років остаточно окреслила свій зовнішньополітичний вектор розвитку на євроінтеграцію, тому потрібно формувати внутрішньополітичну програму, орієнтовану на європейські цілі та стандарти. Реалізація європейських ініціатив можлива тільки при формуванні та утвердженні власної законодавчої бази, яка буде сприяти інтеграційним процесам. Важливим є розбудова цифрової економіки, подолання «цифрового розриву» та поширення інформаційних технологій і навичок роботи з ними. Це

¹⁷¹ Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

повинно стати першочерговими цілями нашої держави у довготривалому процесі інтеграції до європейського економічного та культурного поля. Найбільш релевантними для вивчення та використання є досвід Німеччини та Польщі, які є лідерами щодо розвитку інформаційного суспільства у Центрально-Східній Європі. Варто зазначити, що Польщі та Німеччині ще тридцять років тому довелося долати схожі проблеми, які тепер стоять перед Україною. У свою чергу, варто вважати, що Польща є найбільш ментально близькою до України державою у ЄС, тому її досвід може бути ефективним у наших реаліях¹⁷².

Після підписання Асоціації з ЄС, євроінтеграційні процеси стали імперативом для України¹⁷³. Майбутнє впровадження європейської політичної моделі у соціально-економічному секторі повинно включати у себе:

- економічну кооперацію;
- культурну інтеграцію;
- налагодження співпраці у розвитку цифрової сфери;
- імплементація міжнародних стандартів у сфері медицини та освіти¹⁷⁴.

На даному етапі перед Україною стоїть низка задач щодо фінансування та реалізації окреслених процесів. При цьому потрібно розвивати та посилювати,

¹⁷² Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

¹⁷³ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>

¹⁷⁴ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf

першочергово, економічну сферу у нашій державі. Першим кроком, який вже реалізується – розвиток електронного документообігу¹⁷⁵.

Електронний документообіг забезпечує збільшення ефективності ведення справ як у економічній, так і у соціокультурній сфері. Основною перевагою є оптимізація процесів у діловодстві та прозорість всіх проведених операцій, які кожен може відслідкувати та проаналізувати. Важливу роль в окресленому процесі відіграє створення Державного електронного архіву, який впорядковує збереження архівних свідчень різнонаправленого характеру. Окрім цього, важливим є окреслення порядку приймання та передачі електронних документів до Держархіву, державних адміністрацій та міських рад¹⁷⁶.

Варто відзначити задовільні темпи реалізації електронного документообігу та його відповідність до європейських стандартів та різноманітних технічних регламентів. Крім імплементації міжнародних норм, було розроблено низку національних стандартів. Найголовнішим, була реалізація ініціативи щодо електронного цифрового підпису, без якої неможливий розвиток електронного документообігу в межах України¹⁷⁷.

Таким чином, імплементація вищезазначеного компонента мала позитивний вплив як на якість внутрішньополітичних та економічних зрушень, так і на нову роль архіву у цьому процесі. Електронний документообіг є

¹⁷⁵ Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання: Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 р. № 1421/26198. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14>

¹⁷⁶ Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>

¹⁷⁷ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

складовою частиною відповідності Копенгагенським критеріям¹⁷⁸, яким повинні відповідати держави, що входять до Європейського Союзу.

Окрім вищенаведених ініціатив, важливим є розвиток цифрових інфраструктур, які будуть впливати на сферу освіти та науки у нашій країні. Ці трансформації повинні бути гармонізовані з європейськими науковими ініціативами. Кардинальні зміни у галузі освіти та науки неможливі без значної фінансової підтримки зі сторони держави і бізнесу¹⁷⁹.

Вдосконалення вищеназваних галузей сприятиме забезпеченню громадян відкритим доступом до освітньої інформації, вільним використанням та подальшою комерціалізацією наукових розробок. Мною вже було зроблено акцент, що розбудова інформаційного суспільства не є останнім етапом у становленні цифрової держави майбутнього, – для цього потрібно конвертувати інформацію у знання. Саме тому сфера освіти та науки повинна посідати провідні позиції у плануванні наступних державних ініціатив. Якщо в Україні не буде вільного доступу до світової бази знань та різноманітних обчислювальних сервісів, то ми залишимося обабіч цивілізованого світу. На даному етапі можна впевнено сказати, що галузь освіти та науки отримує слабку фінансову підтримку зі сторони держави, що має негативний вплив на українських науковців, які не мають змоги вільно користуватись європейськими ресурсами, каталогами та базами даних. Включення національних цифрових інфраструктур до європейського наукового поля дасть поштовх у розвитку цифрових технологій та виходу на міжнародну арену.

¹⁷⁸ Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayinayes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi>

¹⁷⁹ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>

На мою думку, важливою складовою на якій зроблено найменший акцент у інтеграційних планах є включення України до європейського культурного поля. Напевно, цей пункт є найменш ресурсозатратним та реальним у найближчій перспективі при дотриманні деяких основних ліній. Галузями, які потрібно реорганізувати є архівна та бібліотечна.

Як мною зазначалось, реалізація політики пам'яті є однією із провідних концепцій у ЄС. Розглядаючи у цьому контексті нашу країну, варто пригадати про Український інститут національної пам'яті, який було створено за президентства Віктора Ющенка¹⁸⁰. В Україні тільки останні роки велике значення здобули комеморальні студії, що було спричинено низкою подій¹⁸¹. Саме тому вдосконалення архівної, бібліотечної та музейної сфери повинні реорганізуватись на базі європейського досвіду.

Варто відзначити, що проблема не тільки на плечах державних управлінців, але частково – на працівниках наукових бібліотек та архівів, які не завжди враховують міжнародний прогрес та не підлаштовуються до поведінки сучасного «віртуального вченого»¹⁸². Якщо для майже всіх європейських бібліотек та архівів є нормою задовольняти потреби користувачів онлайн, то в Україні така функція діє лише у державних архівах та незначної кількості регіональних структур. Окреслена тенденція виходить із недостатнього рівня цифрової грамотності та залишкового принципу фінансування названих галузей. Хоча не потрібно забувати про зрушення у сфері інформатизації

¹⁸⁰ Киридон А. М. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2015. – (Історія, міжнародні відносини; вип. 15). – С. 244–250.

¹⁸¹ Киридон А. М. Студії пам'яті в Україні: основні тенденції становлення / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2014. – (Серія: : Історія, міжнародні відносини; вип. 14). – С. 265–273.

¹⁸² Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

архівної справи, яке базується на реалізації електронного документообігу та оцифрування документів Національного архівного фонду¹⁸³.

Повертаючись до питання джерел фінансування установ, слід відзначити, що воно відбувається за рахунок Державного бюджету України, засновників або власників архівних структур. На жаль, потрібно акцентувати увагу на залишковому принципі фінансування зі сторони держави. Тому архіви мають право залучати кошти з інших сфер надходжень, які не заборонені законами України¹⁸⁴.

Для українських бібліотек та архівів стає очевидним бажання створити єдиний національний ресурс документальної культурної спадщини і подальшим включенням оцифрованого матеріалу до Європіани, що було реалізовано у Польщі. На жаль, лише незначна кількість національних бібліотек включила свої ресурси до Європіани, наприклад НБУВ.

Також, потрібно акцентувати увагу на нормативно-правовій базі щодо розвитку цифровізації, яка була прийнята за останнє десятиріччя в Україні. Так, у 2013 році було прийнято Стратегію розвитку інформаційного суспільства, яка була точкою відліку у процесі розбудови інформаційного суспільства на території нашої держави¹⁸⁵. У цьому документі важливу роль було відведено поширенню електронної культури, ідеї реалізації якої було запозичено з європейського досвіду. Важливою складовою е-культури є оцифрування великого пласту культурного спадку, який зберігається у музеях, архівах та бібліотеках. Окрім цього орієнтовуючись на Digital agenda for Europe було

¹⁸³ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf.

¹⁸⁴ Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-ХІІ. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>

¹⁸⁵ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

затверджено Цифрову адженду України у якій фігурують такі поняття як: цифровізація бізнесу, цифрова інфраструктура, цифрова індустрія тощо¹⁸⁶.

Це лише незначна частина тих ініціатив, які було направлено на розвиток інформаційної інфраструктури та її інтеграції у європейський контекст. Важливими проектами, які реалізуються в Україні останні декілька років є створення нових інформаційних систем у економічній, науковій, медичній, культурній та інших сферах¹⁸⁷.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що з огляду на європейський досвід розбудови інформаційного суспільства на базі цифрових технологій, в Україні потрібно прийняти низку важливих стратегічних документів для укріплення ролі інформаційних технологій. Будь-які реформи у сучасних умовах повинні орієнтуватись на конкурентоспроможність та широке використання ІКТ для досягнення основної цілі – європейської інтеграції України.

При системному підході, цифрові технології будуть стимулювати розвиток громадянського суспільства базованого на загальній цифровізації. Ці чинники можуть дати відчутні результати у найближчій перспективі та пришвидшити розвиток інформаційного суспільства та електронної демократії на нашій території. Складовими факторами є відповідна імплементація європейського досвіду та стандартів щодо українських реалій.

Окрім економічного та технічного зростання відбудеться культурне піднесення, яке можна простежити на прикладі сусідніх держав. На теперішньому етапі становлення, Україна проходить шлях виокремлення і привласнення свого минулого та формування власної історичної парадигми. Тому, від держави потрібен більший акцент на сферу культури, у тому числі на «місця пам'яті», якими є архіви, бібліотеки та музеї. Варто відійти від моделі

¹⁸⁶ Цифрова адженда України – 2020 [Електронний ресурс] // Hitech Office. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

¹⁸⁷ Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.

залишкового фінансування, адже воно має негативний вплив на процеси цифровізації та темпи оцифрування культурної спадщини на території України. Важливими точками у цьому процесі є збільшення ролі архіву для суспільства та здійснення системної інформатизації. Це сприятиме створенню у найближчій перспективі нових знань, ідей та змістів.

3.2. Перспективи представлення українських архівних колекцій у Європі

Розпочинаючи розкриття теми представлення національних архівних матеріалів у Європі, потрібно детальніше ознайомитися із принципами цифровізації, якими керується міжнародна спільнота. Цифровізація є рушієм технічного та соціального прогресу у XXI столітті. Тому потрібно керуватися такими її принципами щодо реалізації наміченого:

1. Забезпечення кожної людини у доступі до інформації задля уникнення або ж мінімізації «цифрового розриву»;
2. Підвищення якості надання послуг та створення нових робочих місць;
3. Збільшення результатів ефективності та конкурентоспроможності на міжнародній арені завдяки використанню цифрових технологій;
4. Сприяння розбудови інформаційного суспільства;
5. Орієнтація на міжнародне співробітництво;
6. Основою цифровізації є стандартизація¹⁸⁸.

Як зазначалось у попередніх розділах, то розвиток України в останні тридцять років відбувався за прикладом перехідних періодів у пострадянських країнах після руйнації СРСР та Соціалістичного блоку. Деякі країни, такі як

¹⁸⁸ Цифрова адженда України – 2020 [Електронний ресурс] // Hitech Office. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

Польща, Балтійські країни тощо, обрали європоцентричний вектор розвитку¹⁸⁹. Україна ще декілька десятиліть знаходилась у стані невизначеності, але ситуація остаточно змінилась після 2014 року. За останні сім років вектор розвитку став більш чітким та акцентованим. Тоді ж прийшло усвідомлення того, щоб бути державою європейського зразку потрібно розвивати інформаційно-комунікаційні технології та сферу культури. Для цього потрібно провести низку модифікацій всередині країни, у тому числі, які будуть стосуватись архівної справи та репрезентації українського культурного спадку в європейському цифровому просторі.

У XXI ст. архівна наука отримала новий виток у своєму розвитку. Це відбулося тому, що змінились парадигми відношення до збереження та репрезентації культури пам'яті. Утворюються цифрові фонди, електронні колекції до яких мають доступ люди з будь-якої частини світу. Тому, представлення українських матеріалів е-колекцій на сайті Європани є важливим етапом у просуванні української культурної та політичної повістки у ЄС¹⁹⁰.

Аналізуючи зміни, які відбуваються в науковій та культурній сфері можна зробити висновок, що збільшилась кількість новітніх напрямків у дослідженні історичного пізнання. Так, набувають популярності такі напрямки як: культура пам'яті, історія ментальності, гендерна історія тощо¹⁹¹. У XXI ст. набагато більше уваги привертається доктрині мультикультурності. Тому, виникає

¹⁸⁹ Єфремова К. В. Єдиний цифровий ринок Європи та України [Електронний ресурс] / К. В. Єфремова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Yefremova.pdf>.

¹⁹⁰ Лобузін І. В. Електронні колекції українці у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / І. В. Лобузін, І. П. Перенесієнко. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2020. – №25. – С. 324–336.

¹⁹¹ Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf.

потреба додавання в загальноєвропейський культурний обіг інформації щодо інших народів, які живуть на континенті. Цьому сприяють «агенти соціалізації» та інститути національної пам'яті, які потрібно розвивати та імплементувати в загальноєвропейський дискурс. Роль вищеназваних структур в Україні виконують архіви, бібліотеки та музеї¹⁹².

Розглядаючи інноваційний розвиток архівної справи, варто переймати досвід сусідніх держав та намагатися вмонтувати їх здобутки у нашу реальність¹⁹³. Повертаючись до ролі архіву, слід зазначити, що дієва демократизація завжди тотожна щодо вільним доступом до архівної інформації. Говорячи про демократизацію потрібно виокремлювати культуру в аполітичне поле, це ж стосується архівної галузі¹⁹⁴.

Важливу роль у наведених процесах відіграють інститути пам'яті. Вони переймають на себе соціокомунікаційні та культурологічні функції та покликані виконувати великий пласт роботи щодо формування архівних фондів і колекцій¹⁹⁵. Правильне виконання своїх функцій призводить до утворення простору пам'яті. Це поняття було введено європейськими вченими ще у ХХ ст., але найбільшу популяризацію набуло в наш час. У європейській моделі координат простір пам'яті є ціннісно-наповненим пластом культурної спадщини, яка сприяє згуртуванню народів та етносів навколо спільної

¹⁹² Дубровіна Л. А. Рукописно-книжна спадщина України в сфері національної культури: створення традиційних та електронних ресурсів / Л. А. Дубровіна. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2014. – №18. – С. 286–315.

¹⁹³ Програма розвитку галузевої науки на 2016-2020 рр. [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/program-roz-galuz-nauki.pdf>

¹⁹⁴ Матяш І. Б. Архіви як установи пам'яті / І. Б. Матяш. // Національна та історична пам'ять. – 2013. – №8. – С. 61–69.

¹⁹⁵ Дубровіна Л. А. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України / Л. А. Дубровіна, А. М. Киридон, І. Б. Матяш. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №1. – С. 3–10.

історичної парадигми¹⁹⁶. Не потрібно применшувати роль архівіста у вищезгаданих процесах, адже він є медіатором та інтерпретатором між історичними документами та користувачами.

Узагальнюючи вищесказане можна стверджувати, що завдяки ІТ – архіви можуть сформувати правильні умови щодо використання сучасниками досвіду, який було накопичено минулими поколіннями. Метою цих процесів слугують демократичні ідеали та соціально-економічний прогрес, який сприяє переходу держав на якісно новий рівень розвитку¹⁹⁷.

Повертаючись до ролі Європіани у процесі майбутньої популяризації України та її спадку у європейському культурному контексті, слід відзначити, які дивіденди може отримати наша держава від цієї взаємодії. Наведу декілька можливих позитивних зрушень:

- представлення українського культурного спадку та імплементація його у європейський історичний контекст;
- формування довіри до нашої держави та демонстрація євроорієнтованого вектора розвитку культурної сфери;
- формування позитивного іміджу, який буде мати далекосяжні масштаби;
- присутність у європейському академічному та громадянському середовищі;
- «вектор гордості» всередині України¹⁹⁸.

На мою думку, завдяки правильній синергії зусиль з боку влади, наукової спільноти та суспільства можливе якісне просування бренду України на

¹⁹⁶ Киридон А. М. Простір пам'яті: інструменталізація поняття / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2013. – (Серія: : Історія, міжнародні відносини; вип. 12). – С. 203–208.

¹⁹⁷ Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України. – 2020.

¹⁹⁸ Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

міжнародній арені. Першим кроком у цьому процесі може стати інтеграція нашої культури до європейського контексту та представлення архівних, бібліотечних та музейних колекцій на сайті Європіани.

Повторно акцентую увагу на тому, що при бажанні реалізувати окреслені проекти на культурні зміни, потрібно притримувати ряду базових принципів, які сприятимуть «м'якій» інтеграції у ЄС. Для України важливим залишається питання розробки багаторічної інформаційної стратегії, яка буде забезпечувати технологічний уклад нового типу всередині країни. Цьому можуть сприяти правильні дії щодо регіонального співробітництва та національної політики¹⁹⁹. Як показує практика провідних країн-членів Європейського Союзу для реалізації наміченого потрібне поступове збільшення інвестицій в інноваційну сферу та встановлення довгострокових цілей, які будуть визначені у різноманітних нормативно-правових документах і проєктних ініціативах²⁰⁰.

Варто зробити акцент на створенні, поширенні та збереженні контенту на різних мовах і в різних формах. Він є необхідним фундаментом для інформаційного суспільства, яке засноване на знанні. не слід забувати про формування інформаційно-комунікаційних інфраструктур та забезпечення відкритого доступу до інформації. Цілком очевидним є той факт, що основною функцією структур, які існують у культурному полі є імплементація загальноєвропейських стандартів та забезпечення їх інтероперабельності. Цей аспект є визначальним щодо представлення українських колекцій на платформі Європіани²⁰¹. На сьогоднішній день правильним вектором розвитку є:

¹⁹⁹ Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.

²⁰⁰ Єфремова К. В. Єдиний цифровий ринок Європи та України [Електронний ресурс] / К. В. Єфремова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Yefremova.pdf>.

²⁰¹ Ключко С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Ключко. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №3. – С. 29–36.

- стимулювання створення відкритих електронних бібліотек;
- можливість отримати доступ не тільки до оцифрованих матеріалів, але й до складних цифрових об'єктів на базі нових технологій;
- підтримка ініціатив щодо створення гібридних бібліотек, архівів та музеїв, які будуть існувати у віртуальному полі²⁰².

Окрім цього, потрібно усвідомлювати той факт, що в законодавстві більшості країн Європейського Союзу прописаний пункт, що оцифровані ресурси можна виставляти у відкритий доступ при умові, що: матеріали є публічними; є дозвіл від тримача цифрової копії або оригіналу. Тому потрібно орієнтуватись, що Європіані є можливість представити тільки публічні інформаційні ресурси²⁰³. У попередньому розділі мною було наведено керівні принципи Європейської цифрової бібліотеки, які можна підсумувати трьома словами:

- зручність;
- взаємність;
- надійність²⁰⁴.

Наведені принципи неухильно виконуються як у відношенні до користувачів, так і до структур, які подають свої культурні матеріали на цифрове зберігання та розміщення на платформі. Приєднання до Європіані є необхідним по двом причинам. По-перше, розвиток країн у XXI ст. визначається їх присутністю у цифровому полі, тому приєднання до проєкту буде кроком у бік формування

²⁰² Куйбишев Л. А. Политика ЕС в области оцифровки культурного и научного наследия. Проекты MINERVA и MINERVA PLUS [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер // Электронные библиотеки. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://infoculture.rsl.ru/RSKD/files_colleg/r_nov/dokl12.htm.

²⁰³ Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>

²⁰⁴ Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

цифрового суспільства в Україні. По-друге, прогресивність країні вимірюється рівнем доступу до інформації, у тому числі, культурної²⁰⁵.

Перед тим як розібрати можливості представлення українського культурного матеріалу на сайті Європіани, потрібно зробити акцент на проблемах, які були присутні в архівній сфері в нашій державі.

1. Недостатнє фінансування. Як мною було зазначено у попередніх розділах, фінансування архівної та бібліотечної галузі відбувається за залишковим принципом, що не дає можливості реалізувати велику частину ініціатив щодо оцифрування.
2. Слабке матеріально-технічне забезпечення. Це є наслідком описаного вище недостатнього фінансування²⁰⁶.
3. Недостатнє кадрове забезпечення. На жаль, в Україні спеціалісти, які працюють у архівній галузі отримують низькі доходи, що впливає на низьку зацікавленість молодих працівників у виборі цього напрямку працевлаштування.
4. Повільні темпи стандартизації під європейські та північноамериканські системи обліку метаданих, каталогізування тощо. результатом є той факт, що в країні гармонізовано лише незначна частина міжнародних стандартів. Хоча, слід зазначити, що до такої невтішної статистики не входять деякі державні структури, такі як Держархіви та НБУВ²⁰⁷.

Вирішенням деяких із окреслених проблем може бути стратегія одноразового оцифрування та широкого доступу. Це означає, що потрібно вести

²⁰⁵ Пелагеша Н. Є. Європейська цифрова бібліотека: проект створення / Н. Є. Пелагеша. // Бібліотечний вісник. – 2008. – №5. – С. 3–8.

²⁰⁶ Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-ХІІ. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>

²⁰⁷ Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документальними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

облік на державному рівні вже оцифрованих матеріалів, щоб не виникало колізій із повторним оцифруванням вже доступного документу²⁰⁸.

Я вважаю, що вказуючи невтішні тенденції все ж не потрібно оминати якісно реалізовані проекти, які було здійснено за період незалежності України. Вони, у кінцевому результаті, спроможні стати прикладами для реалізації майбутніх ініціатив.

Проаналізувавши український досвід щодо оцифрування, варто відзначити той факт, що важливу роль відіграють такі організації як «Інтелекс» та «Архівні інформаційні системи». Вони займаються реалізацією технічних складових щодо створення цифрових ресурсів культурної та документальної спадщини на території України. За їх участі було розгорнуто проект «Libraria: архів української періодики онлайн», який займався оцифруванням періодичних видань датованих до 1945 року. Проект набув значного розголосу не тільки в Україні, але й за кордоном, де було видано каталог українських періодичних видань²⁰⁹.

Також, варто пригадати про предметну довідку «Чорнобильська катастрофа», яка була ініційована та частково реалізована колективом Національної бібліотеки України ім. Вернадського. За допомогою повнотекстових документів та їх тематичної організації вдалось сформувати колекції, ознайомившись з якою можна дізнатись про історію регіону до аварії на Чорнобильській АЕС (1986 р.). На мою думку, вищезазначені матеріали є важливим надбанням не

²⁰⁸ Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>

²⁰⁹ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

лише для історії України, але й для всієї Європи. Тому, їх представленні на сайті Європіани мало б загальнонаціональне значення²¹⁰.

Згадуючи про сучасні ініціативи не можна оминати рішення Державної архівної служби, датоване 2020 роком. У ньому ініційовано бажання щодо розміщення цифрових копій документів НАФ на порталі «Архіви Європи». Було розпочато перемовини із нашими європейськими колегами щодо повної репрезентації вже оцифрованого матеріалу²¹¹.

Все ж Україна представлена на порталі Europeana колекціями цифрових знімків із окремих бібліотек та музеїв, але абсолютно на сайті не репрезентовано архівний матеріал. Проаналізувавши безліч каталогів, посилань та колекцій, мені не вдалось знайти присутності бодай однієї української архівної структури, матеріали якої були репрезентовано на сайті. Наслідком цього є те, що такого роду ігнорування має негативні наслідки та відкидає нас на околицю культурних та наукових процесів, які відбуваються у цифровому просторі ЄС.

Як зазначалось вище, однією із причин не представлення українських архівних матеріалів на сайтів Європіани є невиконання певних стандартних норм та технічних вимог, які необхідні для розміщення контенту на порталі. Ми вже частково говорили про необхідність правильного імплементування дескриптивних стандартів MPA (ISDAH, ISDF, ISF тощо) та таких, які використовують щодо оформлення Європіани²¹².

²¹⁰ Лобузин І. В. Електронні колекції українки у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / І. В. Лобузин, І. П. Перенесієнко. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2020. – №25. – С. 324–336.

²¹¹ Хромов А. В. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання / А. В. Хромов. // Архіви України. – 2020. – №2. – С. 7–16.

²¹² Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.

Існує понад п'ятдесят елементів, які необхідні для інтеграції ресурсів у цифровому форматі, які можуть бути представлені у Європіані. Основними з них є:

- object;
- isShownAt;
- isShownBy;
- type;
- dataProvider;
- provider;
- rights.

Деякі із них можна об'єднати у невеликі групи. Так, object, isShownAt та isShownBy – це варіації інтернет-адреси; provider та dataProvider – установи, які є власниками або постачальниками культурних матеріалів на сайт Європіані. Варто підкреслити, що у своїй діяльності, платформа використовує такі види ліцензій щодо використання культурних об'єктів у цифровому полі як: Rights Statements та Creative Commons.

При розміщенні матеріалів на сайт Європіані потрібно пам'ятати, що використовується п'ять типів цифрових об'єктів:

1. text;
2. sound;
3. image;
4. video;
5. 3D²¹³.

²¹³ Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.) : дис. канд. іст. наук / Рибачок О. М. – Київ, 2018. – 242 с.

Репрезентація українського культурного спадку на вебсторінках Європіани неможлива без внутрішньодержавного зміцнення власних агрегаторів, які б могли постачати матеріали на платформу. Щоб досягти поставленої цілі потрібно:

- встановлювати міждержавні зв'язки з нашими європейськими партнерами;
- аналізу та експертизи культурного матеріалу, який представлено в українських архівах та бібліотеках;
- програми, які будуть базуватись на підготовці спеціалістів у вищезазначених галузях задля професійної взаємодії з контентом та міжнародними стандартами розміщення;
- використання розроблених європейських стандартів для архівної галузі²¹⁴.

Для реалізації наміченого плану дій буде недостатньо роботи тільки спеціалістів у архівній галузі. Обов'язковим є залучення людей із ІТ-сфери, які б перейняли на себе завдання цифрової адаптації контенту, налаштування серверів, розробки моделі розміщення матеріалу та можливої оренди хостингу²¹⁵.

Окрім аспектів, які було зазначено вище, слід відзначити питання законодавчого врегулювання щодо майбутнього представлення архівних матеріалів на платформі Європіани. Не потрібно забувати, що більшість матеріалів НАФ містять конфіденційну інформацію. Можливість їх оприлюднення набуває чинності після сімдесяти п'яти років після їх створення,

²¹⁴ Рибачок О. М. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №2. – С. 8–16.

²¹⁵ Лобузін К. В. Бібліотечні та семантичні вебтехнології в організації доступу до наукової періодики / К. В. Лобузін. // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2015. – №11. – С. 75–80.

якщо іншого не було передбаченого законом або іншими чинниками. Раніше за зазначений термін опублікувати матеріали можна:

- за дозволом людини, інформація про яку зазначено у документі або законні інтереси якої можуть бути порушені після опублікації матеріалів;
- з дозволу спадкоємців;
- якщо інформація є суспільно необхідною;
- законом надається дозвіл щодо опублікування матеріалів²¹⁶.

Складністю для працівників архівної сфери є документи «orphan works», тобто матеріали, у яких важко або неможливо визначити авторство.

Окрім цього ключову роль у відборі матеріалів для оцифрування та майбутньої репрезентації на платформі Європіани є проведення експертизи цінності документа. Для проведення культурологічної експертизи для документів, які знаходяться у електронній формі можна застосувати такі критерії:

- зміст;
- походження;
- повторення інформації;
- автентичність;
- зовнішні особливості;
- рівень збереженості та цілісності фонду;
- можливість повторного відтворення;
- забезпечення довготривалого зберігання²¹⁷.

²¹⁶ Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-ХІІ. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>

Спираючись на проаналізовані ініціативи розвитку у напрямку інтеграції українського контенту до європейського культурного простору можна виокремити такі основні принципи майбутньої взаємодії та реалізації наміченого:

1. Забезпечення онлайн доступу до архівних матеріалів. Цьому будуть сприяти:
 - оформлення електронного реєстру оцифрованих інформаційних ресурсів архівного спрямування;
 - функціонування інформаційно-пошукової системи;
 - відновлення архівно-пошукових проєктів, яким є «Український матриолог ХХ ст.».
2. Пришвидшення темпів оцифрування архівних фондів. Для виконання цього завдання потрібно розробити для затвердження спеціальні правила оцифрування архівних документів, які представлені у паперовому вигляді та на плівкових носіях;
3. Збільшення доступності архівних послуг в Україні. Для цього потрібно:
 - розробка нормативного акту, у якому буде зазначено «мінімальний архівний кошик» для збільшення продуктивності у сфері надання архівних послуг;
 - заснування єдиної системи на якій варто реалізувати проєкт «особистого кабінету» користувача, у якому він буде мати змогу замовляти потрібні документи, оплачувати архівні послуги (копіювання тощо), матиме змогу записатися до читальної зали;

²¹⁷ Про проведення експертизи цінності документів : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1004. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-%D0%BF>

- реалізація проекту «відкритого архіву» із наданням приміщень для розбудови творчих просторів, хабів, невеликих кафетеріїв, де користувачі архіву і не тільки зможуть відпочити та попрацювати.
4. Адаптація до міжнародних норм ведення справ у архівній галузі. Цей аспект та його важливість вже було мною окреслено вище.
 5. Внутрішня оптимізація та активізація перебудов у архівній галузі України. Вона включатиме декілька базових етапів:
 - реалізація Єдиного вебпорталу архівів із використанням інформаційно-пошукової системи та поступове його наповнення оцифрованими документами;
 - узгодження Єдиного державного реєстру Національних архівних ресурсів;
 - початок роботи над новим Законом України щодо архівної справи у зв'язку із використанням багатьох нерелевантних парадигм, які присутні у сучасній редакції.
 6. Налагодження співробітництва з міжнародними структурами у сфері архівної справи. Окреслений крок буде сприяти:
 - розвитку співпраці з ЮНЕСКО у роботі над розробкою проекту «Пам'ять світу»;
 - колективна робота з Радою Європи та розробка спільних проєктів у архівній галузі;
 - залучення українських архівів до програми МРА та «ARMA International»²¹⁸.
 7. Збільшення присутності українського контенту у європейському Інтернет-просторі. Це буде мати вплив на:
 - євроінтеграційні процеси у нашій країні;

²¹⁸ Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України. – 2020.

- розширення обсягу свідчень щодо історії України та розбудови власної політики пам'яті;
- збільшення кількості наукових контактів українських вчених із європейськими колегами.

Вищеокреслені фактори будуть сприяти важливому культурному підйому розбудові е-культури та інформаційного суспільства в Україні. На мою думку, саме розбудова е-культури є важливим фактором щодо інтеграційних пріоритетів нашої держави, тому що це буде запорукою:

- збільшення кількості електронних версій культурного надбання;
- сприятиме створенню документів та культурних цінностей в електронній формі із подальшим їх збереженням та розширенням доступу до них;
- забезпечення систематичних процесів щодо оцифрування архівних та бібліотечних фондів;
- майбутнього накопичення та поширення інформаційних ресурсів щодо різних галузей у українському та європейському сегменті Інтернету;
- створення електронних інформаційних ресурсів та потрібної технічної інфраструктури²¹⁹.

На мою думку, українська інформаційна сфера знаходиться у фазі активного становлення та гармонійної інтеграції до глобального інформаційного простору. Хоча, на жаль, слід зазначити, що рівень розвитку інформаційного суспільства всередині країни не відповідає європейським аналогам. Для вирішення проблеми відставання від європейських країн, потрібно:

- вдосконалювати архівне законодавство;

²¹⁹ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

- формувати загальнодержавні інституції, які будуть курувати процесами становлення та популяризації суспільної пам'яті;
- виконувати зобов'язання у сфері співробітництва з міжнародною спільнотою щодо широкого кола питань;
- керуватись принципами загальної цифровізації.

Підсумовуючи все вищесказане, слід відзначити, що інтегрування українських архівних матеріалів до Європіани може стати важливим кроком щодо євроінтеграційних амбіцій нашої держави. Європіана це не лише культуроорієнтований Інтернет-ресурс, але й місце, яке використовує роль своєрідного інкубатора нових ідей та сприяє розвитку міжнародної комунікації. Окреслені причини, цілі та моделі реалізації сформулюють нову роль архіву у нашій державі, яка сприятиме інтеграції українського культурного спадку до європейського контексту та репрезентації українських історичних надбань у міжнародному Інтернет-просторі.

Висновки

Підсумовуючи дослідження, варто зазначити, що основним завданням діяльності архівів на сучасному етапі розвитку галузі є не лише облік та зберігання архівних документів, але й реалізація ідей інформаційного суспільства, які базуються на відкритому доступі до інформації та репрезентації у цифровому Інтернет-просторі. Архіви постійно здійснюють інформаційну діяльність з метою забезпечення суспільства ретроспективною інформацією за допомогою проведення процесу цифровізації. Оцифрування українських архівних колекцій є імперативом євроінтеграційних амбіцій нашої держави.

На зміну архівним установам прийшли нові форми зберігання та доступу до інформації. Ними стали Інтернет-портали, сайти та бази даних. Європіана є провідною платформою у європейському сегменті Інтернету на якій розміщено тисячі оцифрованих культурних надбань з бібліотек, архівів та музеїв зі всього Європейського Союзу. Саме тому інтегрування українських архівних документів на сайт Європіани є першим кроком для поступової інтеграції України до європейського культурного простору.

На даному етапі дослідження можна говорити про достатню репрезентативність зібраного та опрацьованого матеріалу, що дає можливість підвести підсумки.

Отже, шляхом детального опрацювання історіографічного матеріалу, джерельної бази та ґрунтовного аналізу різних точок зору щодо принципів формування інформаційного суспільства і представлення українського документального спадку на сайті Європіани, було досягнуто поставленої мети та виконано завдання дослідження. У роботі було розглянуто як теоретичні аспекти щодо формування інформаційного суспільства та створення Європіани, так і суто практичні, а саме: можливості інтегрування українських архівних документів на сайт Європейської цифрової бібліотеки, яке буде слугувати

фактором поступового імplementування України до європейського культурного простору.

Окрім цього, було реалізовано мету дослідження та вирішено поставлені завдань, а саме:

1. визначено роль цифровізації у розбудові інформаційного суспільства на теренах ЄС;
2. розглянуто фактори, які сприяли заснуванню Європіани;
3. охарактеризовано європейський досвід проведення цифровізації та інтеграції своїх культурних надбань до Європіани;
4. акцентовано увагу на міжнародних стандартах, на які повинно спиратися оцифрування архівних фондів та колекцій в Україні;
5. з'ясовано, якими принципами варто керуватися для презентації власних архівних матеріалів на сайті Європіани;
6. встановлено перспективи розбудови інформаційного суспільства на території України.

Зокрема, перший розділ дослідження присвячений становленню інформаційного суспільства шляхом змін у культурній площині та міжнародним стандартам репрезентації оцифрованих документів.

Було встановлено, що розвиток інформаційного суспільства, яке базується на знанні, є пріоритетною ціллю для більшості світових держав. Зроблено акцент на тому, що формується нова парадигма культури електронного суспільства. Не потрібно забувати, що інформаційна глобалізація має безліч негативних проявів, наприклад – інформаційний розрив, але, при цьому, надає широкі можливості використання ІТ у загальнодержавних, культурних та наукових цілях. Вищеперераховані фактори впливають на «м'яку» інтеграцію кожної країни до загальнокультурного цифрового простору.

Окрім цього у розділі зазначалось, що рушійною силою цифрової економіки є людський капітал, тобто знання, таланти, навички, вміння та досвід людей.

Стрімке інтегрування цифрових технологій потребує від громадян ознайомлення із базовими цифровими навичками, тому що цифровізація є головним трендом у загальнонаціональному дискурсі. Завдяки доступу до мережі Інтернет, люди мають змогу отримувати знання, вміння та навички у багатьох сферах, починаючи із вивчення іноземних мов, закінчуючи опануванням нової для себе професії.

Було зроблено висновок, що за останні два десятиліття людство пережило «пізнавальний поворот» і не тільки з ухилом у технологічну галузь, але й культурну. Збереження цифрової спадщини зумовлено розвитком інформаційного суспільства. Окрім цього, необхідно констатувати той факт, що з початку XXI століття людство переживає черговий пізнавальний «поворот» до культурної спадщини. Проблеми її збереження зумовлені реаліями науково-технологічного прогресу інформаційного суспільства. Генерація та поширення цифрового контенту є причиною розвитку глобальної інформаційної цивілізації.

Що стосується міжнародних стандартів репрезентації оцифрованих документів, то варто зазначити, що проаналізувавши сучасний стан культурної спадщини можна виокремити такі загальні тенденції, як: прагнення поширення цифрової інформації у мережі Інтернет; гармонізація подання структур метаданих; міжнародна стандартизація, яка сприяє стрімкому поширенню оцифрованих матеріалів на платформах по всьому світу.

У наш час цифрова копія – це не просто відтворення оригіналу, а самостійний об'єкт захисту та вивчення зі сторони науковців, тому важливим є наявність та доступність у декілька кліків унікальної адреси цифрового матеріалу, що важливе для його коректного цитування у наукових публікаціях. Розвиток науки, а з нею стандартизація інформації не стоять на місці, але іноді сучасному Інтернет-середовищу не вистачає збалансованості та впорядкованості. Крім цього, актуальним є питання адаптації України до

міжнародних стандартів та норм представлення інформації у цифровому полі. Тому було окреслено те, що необхідна стратегія планомірного розвитку цифрової сфери, яка буде базуватись на гнучкості та імплементарності тих здобутків, якими користуються країни Західної Європи. Все ж таки варто констатувати факт того, що відсутність системності у питанні стандартизації у архівній та бібліотечній сфері має негативний вплив на процеси цифровізації у нашій державі.

У другому розділі дослідження найбільшу увагу було акцентовано на феномені Європіани як складової частини формування європейського культурного онлайн простору. Так, було розглянуто передумови створення Європіани та її функціонування крізь призму нормативних актів, стратегічних планів розвитку та культурних ініціатив.

Аналізуючи історіографічні матеріали та джерельну базу, було визначено, що передумовами створення Європіани були декілька ключових факторів. По-перше, розвиток інформаційних технологій та виклики часу, які базувалися на якнайшвидшому створенні інформаційного суспільства у Європі. По-друге, утворення власного сегменту в Інтернеті, у якому було б представлено здобутки західної цивілізації у цифровому форматі. По-третє, подолання цифрового розриву та культурної інтеграції на базі формування власної цифрової бібліотеки, як символу європейських цінностей. Тому, Європіана є проєкцією ідеології європейського співробітництва та втіленням концепції розвитку інформаційного суспільства, яка спрямована на спільну роботу у сфері комунікації та інформатизації.

Розглядаючи діяльність Європіани після її створення у листопаді 2008 року, слід відзначити, що найкраще характеризують її цінності такі принципи як: зручність, взаємодія, надійність. Поєднання цих принципів та їхня реалізація на практиці дозволяє бути каталізатором соціально-економічних перетворень та мати вплив на процеси цифровізації у всій Європі. Це не було б можливо без

злагоджених дій та взаємовигідного партнерства між закладами культури та розробниками програмного забезпечення і вебмайстрами, які курують всі процеси на сайті.

Необхідно згадати і про надійність Європіани, яка слугує цифровим архівом, де зберігаються метадані та посилання на більшість оцифрованих матеріалів, які мають культурне походження. У полі зору Європіани – ключові європейські питання, якими вона опікується: ліцензування, авторські права, доступ до освітніх, архівних, бібліотечних матеріалів тощо. Європейська цифрова бібліотека якнайкраще впоралась із тими завданнями, які були поставлені на момент її створення. Дана платформа стала прикладом формування єдиного європейського інформаційного простору на своїх вебсторінках. При цьому дотримуючись демократичних принципів, а саме: полікультурність, багатомовність, культурна та цифрова освіченість.

У третьому розділі було досліджено чинники та доцільність представлення українських колекцій на сайті Європіани. Найбільший акцент було зроблено на європейському досвіді розвитку інформаційного суспільства і цифровізації архівних зібрань та їх імплементації щодо українських реалій. Окрім цього, було розглянуто перспективи представлення українських архівних колекцій на вебсторінках Європейської цифрової бібліотеки.

Проаналізувавши європейський досвід розбудови інформаційного суспільства на базі цифрових технологій, було визначено, що в Україні необхідно прийняти низку важливих стратегічних документів для укріплення ролі інформаційних технологій. Будь-які реформи у сучасних умовах повинні орієнтуватись на конкурентоспроможність та широке використання ІКТ для досягнення основної цілі – європейської інтеграції України. При системному підході, цифрові технології будуть стимулювати розвиток громадянського суспільства, заснованого на цифровізації. Ці чинники можуть дати відчутні

результати у найближчій перспективі і пришвидшити розвиток інформаційного суспільства та електронної демократії на нашій території.

Окрім цього, було визначено, що для завдяки можливому економічному та технічному зростанню відбудеться культурне піднесення, яке можна простежити на прикладі сусідніх держав. На теперішньому етапі становлення, Україна проходить шлях виокремлення та привласнення свого минулого та формування власної історичної парадигми. Тому керівництву держави необхідно приділяти більшу увагу сфері культури, у тому числі на «місцях пам'яті», якими є архіви, бібліотеки та музеї. Варто відійти від моделі залишкового фінансування архівної галузі, адже воно має негативний вплив на процеси цифровізації та темпи оцифрування культурної спадщини на території України. Важливими точками у цьому процесі було визначено: збільшення ролі архіву для суспільства та здійснення системної інформатизації. У свою чергу, це сприятиме створенню у найближчій перспективі нових знань, ідей та змістів.

У частині щодо перспектив представлення українських архівних колекцій на вебсторінках Європіани було визначено, що інтегрування українських архівних матеріалів до Європейської цифрової бібліотеки може стати важливим кроком щодо євроінтеграційних амбіцій нашої держави. Європіана це не лише культуроорієнтований Інтернет-ресурс, але й місце, яке виконує роль своєрідного інкубатора нових ідей та сприяє розвитку міжнародної комунікації. Окреслені причини, цілі та моделі реалізації сформуують нову роль архіву у нашій державі, яка сприятиме інтеграції українського культурного спадку до європейського контексту та репрезентації українських історичних надбань у міжнародному Інтернет-просторі.

Список використаної літератури та джерел

Джерела

1. Всесвітня доповідь ЮНЕСКО: К обществам знания – Париж, 2005. – 239 с.
2. Едмондсон Р. Память мира. Общие руководящие принципы сохранения документального наследия / Р. Едмондсон. – Париж, 2002. – 72 с. – (UNESCO. Information Society Division).
3. Ингберг А. Принципы качества веб-сайтов по культуре. Руководство / А. Ингберг. – Москва, 2006. – 64 с. – (Фонд развития информационного общества).
4. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – 1993. – Режим доступу до ресурсу:
<https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yev/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi>.
5. Міжнародні дескриптивні стандарти ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDIAH, ISDF, EAD, EAC та проблеми їх впровадження в українському архівознавстві – Київ: УНДІАСД, 2009. – 57 с.
6. Програма розвитку галузевої науки на 2016-2020 рр. [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2014. – Режим доступу до ресурсу:
<https://undiasd.archives.gov.ua/doc/program-roz-galuz-nauki.pdf>.
7. Проект закону України "Про цифровий порядок денний України" [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/40009.pdf>.

8. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання: Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 р. № 1421/26198. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14>
9. Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>
10. Про проведення експертизи цінності документів : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1004. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-%D0%BF>
11. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>
12. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
13. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>
14. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>

15. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
16. Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019-2023 рр.) [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf.
17. Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року [Електронний ресурс] // Державна архівна служба України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/.pdf>
18. Цифрова адженда України – 2020 [Електронний ресурс] // Hitech Office. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
19. Commission's Recommendation on the digitisation and online accessibility cultural material digital preservation (2011/711/EU). Official Journal of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:EN:PDF>
20. EUROPEANA RESEARCH COMMUNITY WORK PLAN [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://pro.europeana.eu/post/research-community-work-plan-2020>.
21. Europeana Semantic Elements and Guidelines. 2013. 14.07. URL: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Share_your_data/Technical_requirements/ESE_Documentation/Europeana%20Semantic%20Elements%20Specification%20and%20Guidelines%2014%20July%202013.pdf

22. Europeana Strategy 2015–2020. URL: <http://strategy2020.europeana.eu/update> (date access: 02.02.2021).
23. Strategy 2020-2025 [Електронний ресурс] // Europeana. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:
https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/EU2020StrategyDigital_May2020.pdf.

Література

1. Бакшаев А.А. Архивное дело в странах Европы и США в конце XX – начале XXI в. : учебное пособие / А. А. Бакшаев ; под ред. А. В. Черноухова ; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский федеральный университет. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2020. – 160 с.
2. Белоусова Н. Б. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі / Н. Б. Белоусова, Д. Квартенко. // Проблеми міжнародних відносин: Збірник наук. праць. – 2013. – №6. – С. 45–54.
3. Буніна В. Г. От информационного общества к обществам знания / В. Г. Буніна. // Право и управление. – 2008. – №2. – С. 1–11.
4. Гнатюк С. Л. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України / С. Л. Гнатюк. – Київ: НІСД, 2014. – 76 с.
5. Грімстед П. К. Бібліотека - Архів: Шлях до інтегрування / П. К. Грімстед. // Бібліотечний вісник. – 1994. – №5-6. – С. 26–29.
6. Дубровіна Л. А. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України / Л. А. Дубровіна, А. М. Киридон, І. Б. Матяш. // Бібліотечний вісник. – 2017. – №1. – С. 3–10.

7. Дубровіна Л. А. Рукописно-книжна спадщина України в сфері національної культури: створення традиційних та електронних ресурсів / Л. А. Дубровіна. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2014. – №18. – С. 286–315.
8. Єфремова К. В. Єдиний цифровий ринок Європи та України [Електронний ресурс] / К. В. Єфремова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Yefremova.pdf>
9. Захарова Е. Г. Опис наукових електронних ресурсів метаданими дублінського ядра / Е. Г. Захарова, О. В. Захарова, А. В. Резніченко. // Проблеми програмування. – 2008. – №2-3. – С. 507–514.
10. Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський. // Архіви України. – 2015. – №4. – С. 54–73.
11. Киридон А. М. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2015. – (Історія, міжнародні відносини; вип. 15). – С. 244–250.
12. Киридон А. М. Простір пам'яті: інструменталізація поняття / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2013. – (Серія: : Історія, міжнародні відносини; вип. 12). – С. 203–208.
13. Киридон А. М. Студії пам'яті в Україні: основні тенденції становлення / А. М. Киридон // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць / А. М. Киридон. – Тернопіль, 2014. – (Серія: : Історія, міжнародні відносини; вип. 14). – С. 265–273.

14. Ключко С. Г. Формування систем метаданих цифрових історико-культурних ресурсів бібліотек / С. Г. Ключко. // Бібліотечний вісник. – 2015. – №3. – С. 29–36.
15. Куйбишев Л. А. Оцифровка, доступ и сохранение цифрового культурного и научного наследия: стратегия Европейской комиссии [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.myshared.ru/slide/314075/>
16. Куйбишев Л. А. Политика ЕС в области оцифровки культурного и научного наследия. Проекты MINERVA и MINERVA PLUS [Електронний ресурс] / Л. А. Куйбишев, Н. В. Браккер // Электронные библиотеки. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: http://infoculture.rsl.ru/RSKD/files_colleg/r_nov/dokl12.htm
17. Лащук А. Стан інформатизації державних архівів Польщі / А. Лащук. // Архіви України. – 2008. – №5-6. – С. 161–189.
18. Левченко Л. Л. Проект INTERPARES: Вирішення проблеми забезпечення збереженості електронних документів (міжнародний досвід) [Електронний ресурс] / Л. Л. Левченко – Режим доступу до ресурсу: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/konferenciji/11-12.10.2012/LevchenkoLarisa.pdf>.
19. Лобузін І. В. Електронні колекції українці у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / І. В. Лобузін, І. П. Перенесієнко. // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2020. – №25. – С. 324–336.
20. Лобузін К. В. Бібліотечні та семантичні вебтехнології в організації доступу до наукової періодики / К. В. Лобузін. // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2015. – №11. – С. 75–80.

21. Лобузiна К. В. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптацiї до умов сучасного iнформацiйного середовища / К. В. Лобузiна. // Бiблiотечний вiсник. – 2011. – №4. – С. 3–10.
22. Матяш I. Б. Архiви як установи пам'ятi / I. Б. Матяш. // Нацiональна та iсторична пам'ять. – 2013. – №8. – С. 61–69.
23. Палiєнко М. Г. Образ "архiву" в сучасному науковому дискурси: множиннiсть iнтерпретацiй / М. Г. Палiєнко. // Архiви України. – 2016. – №5-6. – С. 136–152.
24. Пеллагеша Н. Є. Європейська цифрова бiблiотека: проект створення / Н. Є. Пеллагеша. // Бiблiотечний вiсник. – 2008. – №5. – С. 3–8.
25. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – iмператив XXI столiття (за документами ЮНЕСКО i Європейського Союзу) / Л. Ф. Приходько. // Архiви України. – 2019. – №2. – С. 67–92.
26. Рибачок О. М. Документальна спадщина як складова культурних цiнностей i культурної спадщини / О. М. Рибачок. // Бiблiотекознавство. Документознавство. Iнформологiя. – 2017. – №2. – С. 81–91.
27. Рибачок О. М. Європейська цифрова бiблiотека (Європiана): створення та прiоритети розвитку (2000–2020) / О. М. Рибачок. // Бiблiотечний вiсник. – 2017. – №2. – С. 8–16.
28. Рибачок О. М. Мiжнароднi iнтегрованi цифровi ресурси документальної культурної спадщини архiвiв, бiблiотек, музеїв: етапи створення, стратегiї розвитку (80-тi роки ХХ – 10-тi роки ХХI ст.) : дис. канд. iст. наук / Рибачок О. М. – Киiв, 2018. – 242 с.
29. Суверiна Є. В. «Архивная лихорадка»: культурная травма и фантомы памяти в современной России / Є. В. Суверiна. // Вестник культуры и искусств. – 2020. – С. 114–123.

- 30.Хромов А. В. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання / А. В. Хромов. // Архіви України. – 2020. – №2. – С. 7–16.
- 31.Яцишина В. І. Соціалізація інноваційної політики ЄС / В. І. Яцишина. // Наука та наукознавство. – 2017. – №4. – С. 3–17.